

ЗВІТ
про стратегічну екологічну оцінку
проєкту Програми охорони
навколишнього природного
середовища Чернігівської області на
2021-2027 роки

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1. ЗМІСТ ТА ОСНОВНІ ЦІЛІ ПРОЄКТУ ПРОГРАМИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА 2021-2027 РОКИ, ЙОГО ЗВ'ЯЗОК З ІНШИМИ ДОКУМЕНТАМИ ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ.....	4
2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТОЧНОГО СТАНУ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ, ТА ПРОГНОЗНІ ЗМІНИ ЦЬОГО СТАНУ, ЯКЩО ПРОГРАМУ НЕ БУДЕ ЗАТВЕРДЖЕНО (ЗА АДМІНІСТРАТИВНИМИ ДАНИМИ, СТАТИСТИЧНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ ТА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕНЬ).....	8
3. ХАРАКТЕРИСТИКА СТАНУ ДОВКІЛЛЯ, УМОВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА СТАНУ ЙОГО ЗДОРОВ'Я НА ТЕРИТОРІЯХ, ЯКІ ЙМОВІРНО ЗАЗНАЮТЬ ВПЛИВУ	29
4. ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ, У ТОМУ ЧИСЛІ РИЗИКИ ВПЛИВУ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ ПРОГРАМИ, ЗОКРЕМА ЩОДО ТЕРИТОРІЙ З ПРИРОДООХОРОННИМ СТАТУСОМ	30
5. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЗАПОБІГАННЯМ НЕГАТИВНОМУ ВПЛИВУ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ, ВСТАНОВЛЕНІ НА МІЖНАРОДНОМУ, ДЕРЖАВНОМУ ТА ІНШИХ РІВНЯХ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ПРОГРАМИ, А ТАКОЖ ШЛЯХИ ВРАХУВАННЯ ТАКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІД ЧАС ЇЇ ПІДГОТОВКИ.....	34
6. ОПИС НАСЛІДКІВ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ВТОРИННИХ, КУМУЛЯТИВНИХ, СИНЕРГІЧНИХ, КОРОТКО-, СЕРЕДНЬО- ТА ДОВГОСТРОКОВИХ, ПОСТІЙНИХ І ТИМЧАСОВИХ, ПОЗИТИВНИХ І НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ.....	37
7. ЗАХОДИ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЄТЬСЯ ВЖИТИ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ, ЗМЕНШЕННЯ ТА ПОМ'ЯКШЕННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ.....	42
8. ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ВИПРАВДАНИХ АЛЬТЕРНАТИВ, ЩО РОЗГЛЯДАЛИСЯ, ОПИС СПОСОБУ, В ЯКИЙ ЗДІЙСНЮВАЛАСЯ СТРАТЕГІЧНА ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА, У ТОМУ ЧИСЛІ БУДЬ-ЯКІ УСКЛАДНЕННЯ	43
9. ЗАХОДИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ МОНІТОРИНГУ НАСЛІДКІВ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ	46
10. ОПИС ЙМОВІРНИХ ТРАНСКОРДОННИХ НАСЛІДКІВ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ (ЗА НАЯВНОСТІ)	48
11. РЕЗЮМЕ НЕТЕХНІЧНОГО ХАРАКТЕРУ	49
12. ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	50

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку суспільства все більшого значення у регіональній політиці набуває концепція сталого розвитку, спрямована на гармонізацію економічної, соціальної та екологічної складових. Поява цієї концепції пов'язана з необхідністю розв'язання екологічних проблем і врахування екологічних питань у процесах планування та прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку регіонів.

Стратегічна екологічна оцінка стратегій, планів і програм дає можливість зосередитися на всебічному аналізі можливого впливу планованої діяльності на довкілля та здоров'я населення, використовувати результати цього аналізу для нівелювання або пом'якшення екологічних наслідків у процесі стратегічного планування.

Стратегічна екологічна оцінка (СЕО) – це новий інструмент реалізації екологічної політики, котрий базується на простому принципі: легше запобігти негативним для довкілля наслідкам діяльності на стадії планування, ніж виявляти та виправляти їх на стадії впровадження стратегічної ініціативи.

Метою стратегічної екологічної оцінки є сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування.

Стратегічна екологічна оцінка Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2021-2027 роки здійснювалася робочою групою науковців Національного університету «Чернігівська політехніка» (далі Робоча група) у складі:

– керівник – Дерій Жанна Володимирівна, доктор економічних наук за спеціальністю 08.00.07 “Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика”, професор, магістр промислової екології, завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки Національного університету «Чернігівська політехніка»;

– відповідальний виконавець – Зосименко Тетяна Іванівна, кандидат економічних наук за спеціальністю 08.00.03 “Економіка та управління національним господарством”, магістрант з економіки довкілля і природних ресурсів, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки Національного університету «Чернігівська політехніка»;

– виконавець – Мініна Оксана Валеріївна, кандидат економічних наук за спеціальністю 08.00.05 “Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка”, магістр з економіки довкілля і природних ресурсів, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки Національного університету «Чернігівська політехніка»;

– виконавець – Шадуро-Никипорець Наталія Тимофіївна, кандидат економічних наук за спеціальністю 08.00.05 “Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка”, магістр з економіки довкілля і природних ресурсів, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки Національного університету «Чернігівська політехніка».

1. ЗМІСТ ТА ОСНОВНІ ЦІЛІ ПРОЄКТУ ПРОГРАМИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА 2021-2027 РОКИ, ЙОГО ЗВ'ЯЗОК З ІНШИМИ ДОКУМЕНТАМИ ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ

Практичним інструментом реалізації регіональної екологічної політики, виконання завдань зі збереження довкілля та створення безпечних екологічних умов для життєдіяльності населення виступає Програма охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2021-2027 роки (Програма). Дана Програма є підставою для фінансування природоохоронних заходів на території області за рахунок коштів державного, обласного та місцевих бюджетів й інших джерел фінансування, не заборонених чинним законодавством. Крім того, відповідно до п. 1.7 статті 90 та п. 1.13 статті 91 Бюджетного кодексу України, Програма – це єдиний механізм використання коштів обласного та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища.

Програма розроблена відповідно до Законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», постанови Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 № 1147 «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів».

Ініціатором розроблення Програми виступила Чернігівська обласна державна адміністрація (розпорядження ЧОДА від 14.02.2020 №92 «Про розроблення проекту Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2021-2027 роки»). Програма розроблена Департаментом екології та природних ресурсів облдержадміністрації за участі та з урахуванням інтересів структурних підрозділів Чернігівської ОДА, територіальних органів центральних органів виконавчої влади, райдержадміністрацій, виконавчих комітетів міських рад Чернігова, Ніжина, Новгорода-Сіверського, Прилук, сільських, селищних та міських рад об'єднаних територіальних громад.

Основною метою Програми є реалізація державної політики України в галузі охорони довкілля; забезпечення екологічної безпеки, захисту життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища; збереження біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі; забезпечення екологічно збалансованого природокористування; підвищення рівня суспільної екологічної свідомості та досягнення гармонії взаємодії суспільства і природи. Основні завдання та етапи реалізації Програми представлені на рис. 27.

Основні напрями Програми конкретизовані заходами (табл. 1). Заходи, включені до Програми, спрямовані на забезпечення сталого розвитку регіону (рис. 1) та відповідають вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 № 1147 «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать

до природоохоронних заходів» (зі змінами і доповненнями).

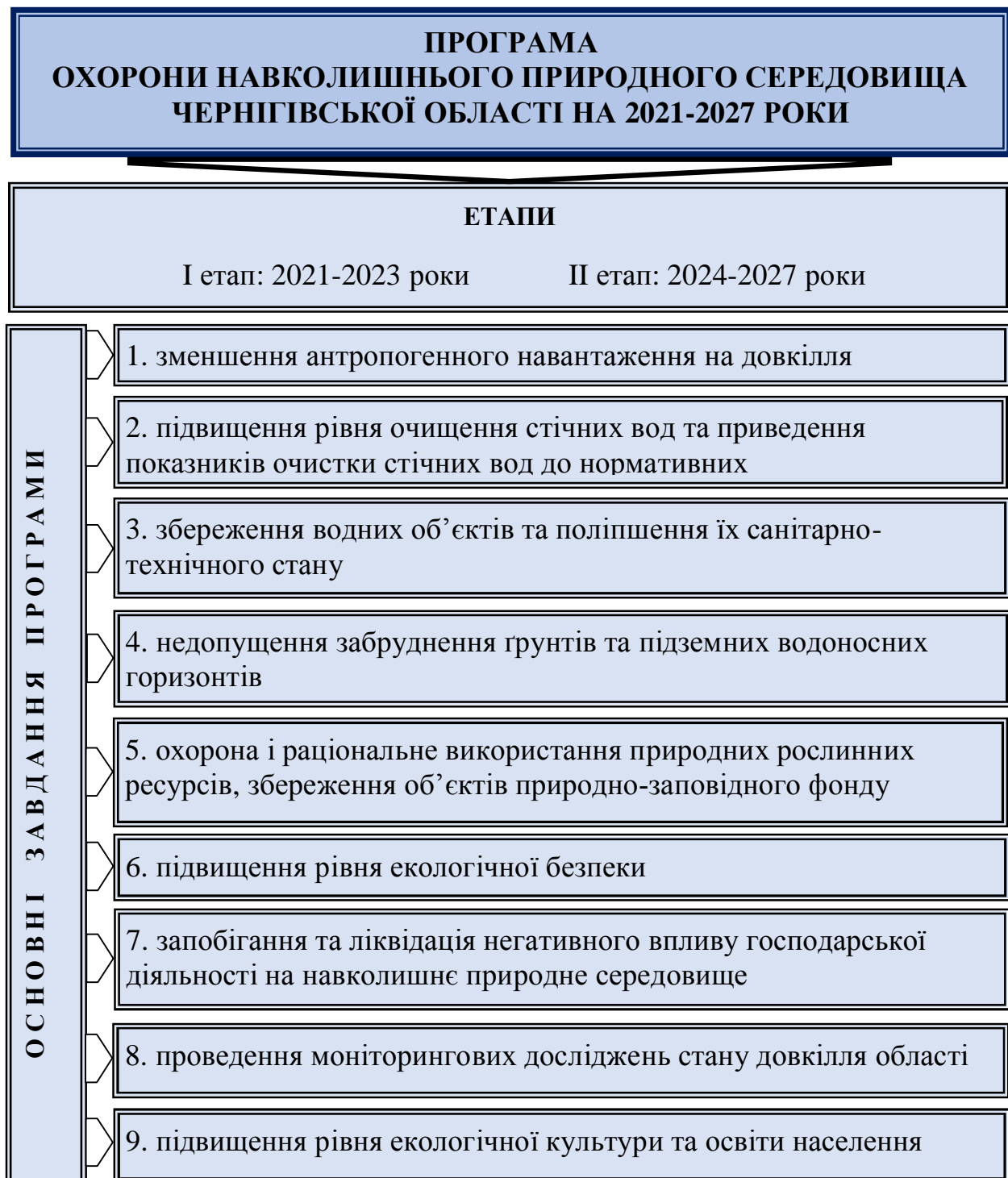

Рис. 1. Основні завдання Програми

Таблиця 1

Напрями та заходи Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2021-2027 роки

Напрями	Заходи
1	2
<p>1. Охорона і раціональне використання водних ресурсів</p>	<p>1.1 Тампонаж недіючих артезіанських свердловин області 1.2 Виготовлення проєктів землеустрою щодо організації і встановлення меж земель водного фонду та водоохоронних зон 1.3 Паспортизація водних об'єктів області 1.4 Реконструкція очисних споруд (або їх окремих елементів), каналізаційних очисних споруд, каналізаційних мереж, каналізаційних колекторів, біологічних ставків, біологічних очисних споруд каналізації системи організованого водовідведення поверхневих вод, каналізаційних насосних станцій, зливної каналізації, систем аерації очисних споруд тощо 1.5 Будівництво локальних очисних/мініючисних споруд, елементів каналізаційних систем (колекторів, насосних станцій, мереж тощо) 1.6 Реконструкція гідротехнічних споруд та водойм 1.7 Облаштування джерел та криниць 1.8 Будівництво інженерних споруд та благоустрій (поліпшення технічного стану) р. Удай 1.9 Придбання насосного і технологічного обладнання для заміни такого, що використало свої технічні можливості на комунальних каналізаційних системах 1.10 Розчищення русла річки Стрижень у м. Чернігові</p>
<p>2. Охорона і раціональне використання земель</p>	<p>2.1 Проведення обстеження ґрунтів 2.2 Відновлення степових, лучних, водно-болотних та інших антропогенно змінених природних ландшафтів, створення і відновлення сіножатей та пасовищ 2.3 Заходи, пов'язані з відтворенням лісів, створенням нових та реконструкцією існуючих пожезахисних лісових смуг та інших захисних насаджень на деградованих, малопродуктивних та ерозійно небезпечних землях і вздовж поверхневих водних об'єктів 2.4 Реконструкція протерозійної споруди по ліквідації ерозійного явища в с. Комань Новгород-Сіверського району 2.5 Проведення заходів щодо хімічної меліорації ґрунтів 2.6 Будівництво протиерозійної споруди по ліквідації ерозійних явищ по пров. Івана Богуна в м. Новгород-Сіверський 2.7 Будівництво протиерозійної споруди по ліквідації ерозійних явищ по вул. Деснянська в м. Новгород-Сіверський</p>

Напрями та заходи Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2021-2027 роки

Напрями	Заходи
1	2
3. Охорона і раціональне використання природних рослинних ресурсів, збереження природно-заповідного фонду	3.1 Розроблення документації із землеустрою для територій та об'єктів природно-заповідного фонду 3.2 Озеленення населених пунктів 3.3 Заходи щодо запобігання інтродукції та поширення чужорідних видів рослин, які загрожують природним екосистемам 3.4 Діяльність щодо збереження видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, поліпшення середовища їх перебування чи зростання, створення належних умов для розмноження у природних умовах, розведення та розселення в регіональному ландшафтному парку «Ніжинський» 3.5 Виготовлення та встановлення інформаційно-охоронних знаків
4. Раціональне використання, зберігання і утилізація відходів виробництва та побутових відходів	4.1 Забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин 4.2 Реконструкція полігонів твердих побутових відходів Чернігівської області 4.3 Придбання та впровадження установок, обладнання та машин для збору, транспортування, перероблення, знешкодження та складування відходів 4.4 Облаштування сміттєзвалищ 4.5 Придбання контейнерів та впровадження роздільного збору твердих побутових відходів
5. Організація системи екологічного моніторингу довкілля	5.1 Моніторинг атмосферного повітря 5.2 Дослідження поверхневих водойм області 5.3 Моніторинг радіаційного забруднення області
6. Наука, інформація і освіта	6.1 Витрати на послуги пов'язані з виконанням повноважень зі стратегічної екологічної оцінки; 6.2 Проведення конкурсу “Одна планета – одне майбутнє”, організація виставок, фестивалів та інших заходів щодо пропаганди охорони навколишнього природного середовища; 6.3 Облаштування екологічних стежок; 6.4 Проведення заходів щодо пропаганди охорони навколишнього природного середовища

2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТОЧНОГО СТАНУ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ, ТА ПРОГНОЗНІ ЗМІНИ ЦЬОГО СТАНУ, ЯКЩО ПРОГРАМУ НЕ БУДЕ ЗАТВЕРДЖЕНО (ЗА АДМІНІСТРАТИВНИМИ ДАНИМИ, СТАТИСТИЧНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ ТА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕНЬ)

Чернігівська область розташована в північній частині України, на північному заході вона межує з Гомельською областю Республіки Білорусь, на півночі – з Брянською областю Російської Федерації, на сході – з Сумською, на заході та південному заході – з Київською та на півдні – з Полтавською областями України. Область займає територію у 31,9 тис., що становить 5,286% від загальної території України, та посідає 3 місце за розмірами. За чисельністю населення область посідає лише 22 місце (станом на 01.01.2020 р. становила 991,3 тис. осіб, що складає 2,4% від наявного населення України). Таким чином, за характеристиками локалізації населення Чернігівщина обіймає позиції аутсайдера.

Обласним центром є місто Чернігів, у якому сконцетрована третина населення і основні екологічно небезпечні об'єкти.

Регіональна господарська система Чернігівської області має агропромислову спрямованість: третина у структурі обласного виробництва за обсягами продукції приходить на сільське господарство та третина на промисловість. Провідними галузями промисловості регіону є харчова промисловість, машинобудування, целюлозно-паперова промисловість, енергетика, добувна промисловість. Спеціалізація сільського господарства – зернові та технічні культури.

Специфікою регіону є те, що у ньому майже відсутні великі промислові підприємства, але є сприятливі умови для розвитку малого та середнього бізнесу (невеликі за розміром міста, близькість до кордону, наявність багатой і доступної сировинної бази, наприклад, деревини).

Надра Чернігівщини багаті корисними копалинами. На території області Державним балансом запасів нараховується 323 родовища (282 родовища і 41 об'єкт обліку) з шістьох видів корисних копалин, таких як горючі (газоподібні, рідкі, тверді) та неметалічні (гірничо-хімічні, нерудні для металургії, будівельні). Розробляється 106 родовищ (72 родовища і 34 об'єкти обліку). Залишаються нерозробленими 176 родовищ.

Чернігівщина – лісовий край, лісистість області становить 20,9%, що більше середнього по Україні (15,9%). Також Чернігівщина має значний туристично-рекреаційний потенціал. До рекреаційного потенціалу відносяться території та об'єкти природно-заповідного фонду. Найбільшими з них в області є Ічнянський (площею 9,66 тис. га) та Мезинський (площею 31,03 тис. га) національні природні парки, частина національного природного парку «Залісся» (площею 1,28 тис. га), регіональний ландшафтний парк «Міжрічинський» (78,75 тис. га), регіональний ландшафтний парк

«Ніжинський» (6,12 тис. га), регіональний ландшафтний парк «Ялівщина» (168,7 га).

Інфраструктура (транспортна, житлово-комунальна, видалення та поводження з відходами, соціальна тощо) Чернігівщини перебуває на низькому рівні.

Основні екологічно небезпечні об'єкти області представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Перелік екологічно небезпечних об'єктів Чернігівської області

№ з/п	Підприємства-найбільші забруднювачі	Вид економічної діяльності
1	КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова»	Виробництво електричної енергії
2	КП «Чернігівводоканал»	Надання послуг із водопостачання та водовідведення
3	ПАТ «ЧеЗаРа»	Виробництво електронних приладів
4	ПрАТ «КСК «Чексіл»	Виробництво тканин
5	КП «АТП-2528» Чернігівської міської ради (полігон твердих побутових відходів)	Видалення відходів
6	КП «АТП-2528» Чернігівської міської ради (ставки-накопичувачі рідких промислових відходів)	Видалення відходів
7	КП «Бахмач-Водсервіс»	Надання послуг із водопостачання та водовідведення
8	Бобровицька філія ТОВ «Буринський молокозавод»	Виробництво продуктів харчування
9	КП «Господар»	Надання послуг із водопостачання та водовідведення
10	Гнідинцівський газопереробний завод ПАТ «Укрнафта»	Переробка природного газу
11	Городнянське ВУЖКГ (очисні споруди)	Надання послуг із водовідведення
12	КП «Козелецьводоканал»	Надання послуг із водопостачання та водовідведення
13	Куликівське ВУЖКГ (очисні споруди)	Надання послуг із водовідведення
14	ПрАТ «Новгород-Сіверський сирзавод»	Виробництво продуктів харчування
15	ПАТ «Слов'янські шпалери-КФТП»	Виробництво шпалер
16	Філія «Менський сир» ППКФ «Прометей»	Виробництво продуктів харчування
17	КП «ВУКГ» Ніжинської міської ради (полігон твердих побутових відходів)	Видалення відходів
18	КП «Ніжинське управління водопровідно-каналізаційного господарства»	Надання послуг із водовідведення
19	Мринське виробниче управління підземного зберігання газу філії УМГ «Київтрансгаз» ПАТ «Укртрансгаз»	Зберігання природного газу
20	ТОВ «Носівський цукровий завод»	Виробництво цукру
21	ПрАТ «А/Т тютюнова компанія В.А.Т.- Прилуки»	Виробництво тютюнових виробів
22	КП «Послуга» Прилуцької міської ради (Прилуцьке сміттєзвалище, місце видалення відходів)	Видалення відходів

№ з/п	Підприємства-найбільші забруднювачі	Вид економічної діяльності
23	КП «Прилуkiteпловодопостачання»	Надання послуг із водопостачання та водовідведення
24	ПрАТ «Линовицький цукровий завод «Красний»	Виробництву цукру
25	Чернігівське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів філії УМП «Київтрансгаз» ПАТ «Укртрансгаз»	Транспортування природного газу
26	ПрАТ «Комунальник»	Надання послуг із водопостачання та водовідведення

Серед найбільших забруднювачів навколишнього природного середовища Чернігівщини одне з перших місць займає промисловий комплекс, зокрема підприємства житлово-комунального господарства. Так, лідером за обсягами викидів у атмосферне повітря залишається КЕП «Чернігівська «ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова» – 38% від загального показника. За скидами забруднених стічних вод – КП «Чернігівводоканал» Чернігівської міської ради.

Низький рівень доходів населення області (більшість населення отримує зарплату на 30-35% нижчу від середнього рівня по Україні), незрілість екологічного світогляду, відсутність необхідної інфраструктури формує архаїчну модель поведінки з відходами.

Атмосферне повітря

За даними Державної служби статистики України у 2019 р. Чернігівська область за обсягами викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря займала шістнадцяту позицію в Україні, викидаючи 1,64% загального обсягу забруднюючих речовин по країні (у тому числі стаціонарними джерелами – тринадцяту позицію, 1,12% загального обсягу по Україні, пересувними – вісімнадцяту позицію, 2,41%).

Основними джерелами забруднення атмосферного повітря Чернігівської області є промислові підприємства та автотранспорт, викиди яких протягом останніх десяти років розподіляються приблизно 50:50.

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел по Чернігівській області у розрахунку на одну особу у 2019 р. склали 27,5 кг і в розрахунку на 1 км² – 860,0 кг.

Найбільші обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря мають підприємства: енергетики – 9,529 тис. т, або 34,73% від загальних викидів стаціонарними джерелами по області; сільського господарства – 8,38 тис. т, або 30,55%; виробництво продуктів нафтоперероблення – 1,174 тис. т, або 4,28%. У містах та районах, де розташовані підприємства цих галузей, спостерігаються найвищі обсяги викидів в атмосферне повітря, а саме: м. Чернігів (11,460 тис. т, або 41,8% від загальних викидів стаціонарними джерелами по області), Варвинський район (1,619 тис. т, або 5,9%). Серед населених пунктів найбільшого антропогенного навантаження зазнає атмосфера міста Чернігова – 146,920 т/км², 39,8 кг у розрахунку на душу населення.

Найбільшим забруднювачем атмосферного повітря на Чернігівщині

залишається КЕП «ЧернігівськаТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова», яке розташоване в м. Чернігів. Викиди в атмосферне повітря складають близько 34,5% викидів області, 82,8% викидів стаціонарних джерел підприємств м. Чернігів. Підприємством в атмосферне повітря за 2019 рік викинуто 9,488 тис. т забруднюючих речовин, з них: 2,219 тис. т сполук азоту, 4,823 тис. т діоксиду сірки, 0,141 тис. т оксиду вуглецю, 2,277 тис. т речовин у вигляді суспендованих твердих частинок.

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря в Чернігівській області у 2009-2018 рр. (рис. 2) свідчить про загальну тенденцію до зниження їхніх обсягів: загальні обсяги викидів забруднюючих речовин скоротилися на 35%, обсяги викидів стаціонарними джерелами – на 30,93%, пересувними – на 38,5%.

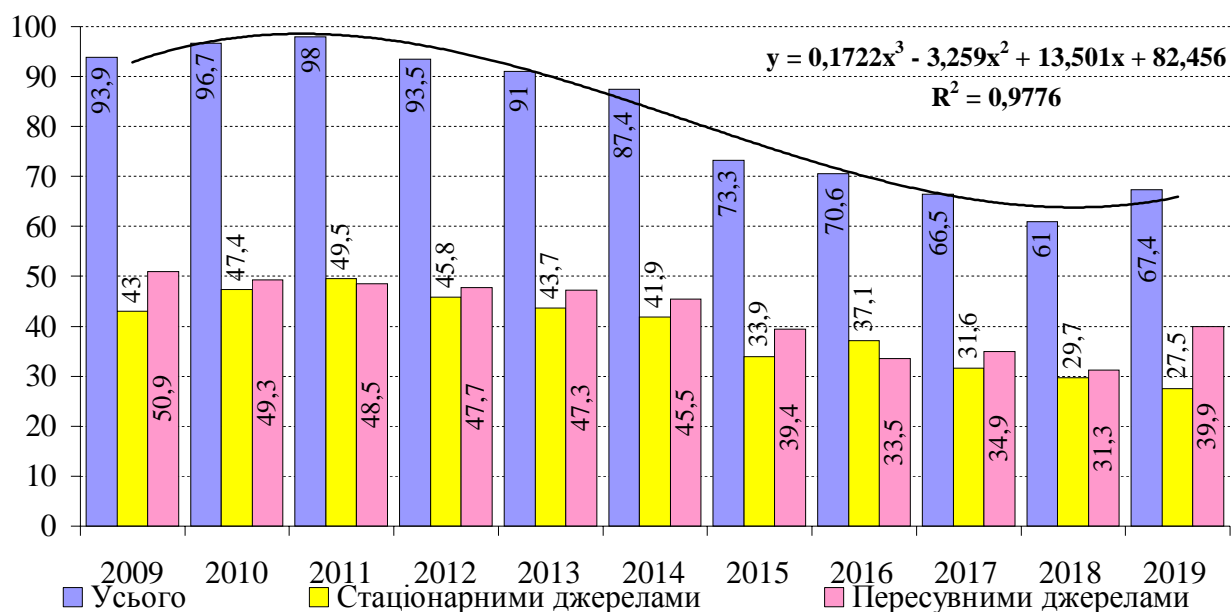

Рис. 2. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, тис. т*

* – дані про викиди від пересувних джерел забруднення за 2016-2019 роки відображають лише викиди від автомобільного транспорту

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря Чернігівської області за останні десять років має досить чіткі тенденції. Зокрема, достовірна трендова модель (з коефіцієнтом детермінації 97,76%) викидів всіма джерелами описується поліномом третього ступеня (рис. 2), тобто вказує на прискорений у часі спад обсягів вказаних викидів, що у 2019 р. змінюється на зростання, яке за умов збереження незмінними всіх діючих факторів також буде прискорюватися.

Аналогічну динаміку мають викиди за джерелами, зокрема поліномом третього ступеня описується динаміка викидів забруднюючих речовин пересувними джерелами (рис. 3). Високі значення коефіцієнтів детермінації в побудованих трендових моделях свідчать про їх достовірність, що дозволяє будувати адекватні інерційні прогнози, проте дані моделі не відображують дію різних факторів на обсяги викидів забруднюючих речовин, які чинять вплив на динаміку останніх і можуть змінювати вказані тенденції.

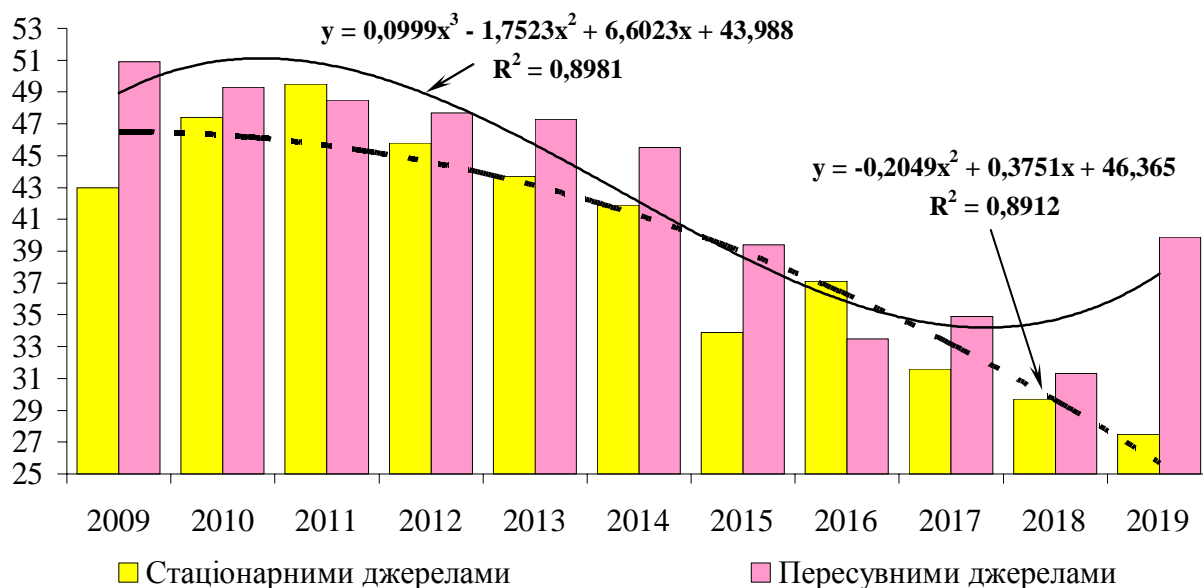

Рис. 3. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними та пересувними джерелами, тис. т*

* – дані про викиди від пересувних джерел забруднення за 2016-2019 роки відображають лише викиди від автомобільного транспорту

Найпоширенішими забруднюючими речовинами, що потрапляють в атмосферне повітря Чернігівської області від стаціонарних джерел, є пил, діоксид азоту, діоксид сірки та оксид вуглецю. У 2019 р. їхні частки в загальному обсязі викидів склали: пил – 13,27%, діоксид сірки – 18,8%, діоксид азоту – 11,0%, оксид вуглецю – 8,87%. У 2009 р. їхні частки відповідно склали: 9,8%, 28,39%, 9,0% та 5,4%.

Динаміка викидів пилу, діоксиду азоту, діоксиду сірки та оксиду вуглецю від стаціонарних джерел у 2009-2019 роках представлена на рис. 4.

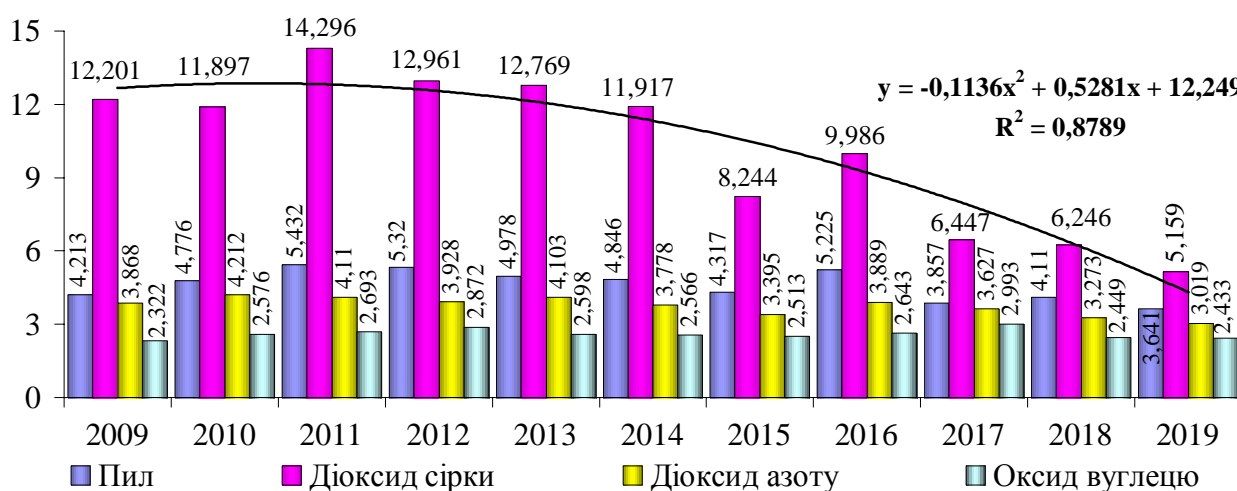

Рис. 4. Динаміка викидів найпоширеніших забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами Чернігівської області у 2009-2019 роках, тис. т

Найбільшу частку в загальних обсягах викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами Чернігівської області має діоксид сірки. Він утворюється переважно в результаті спалювання вугілля, газу, нафтопродуктів. Природним джерелом його викиду в атмосферу є пожежі (лісові, торфові, вугільні), проте на сьогодні це єдиний з найпоширеніших забруднювачів атмосферного повітря, антропогенна емісія якого значно (у 5-7 разів) перевищує обсяги природних джерел.

Зважаючи на галузеву структуру викидів (37,5% загальних обсягів викидів в атмосферу стаціонарними джерелами формуються в галузі постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря), таке становище має об'єктивне пояснення. Доцільно оцінити динаміку викидів діоксиду сірки в аналізованому періоді з огляду на його вагомість у викидах (рис. 4). Як можна бачити, одержана трендова модель описується поліномом другого ступеня, є достовірною (коефіцієнт детермінації складає 87,89%) і може бути використана для прогнозування за умови збереження існуючих тенденцій та незмінності дії відповідних факторів, що знаходяться поза моделлю.

За результатами досліджень, загальний рівень забруднення повітря в місті Чернігів за індексом забруднення атмосфери (ІЗА) в 2019 р. оцінювався як низький.

Водні ресурси

Гідрографічна мережа Чернігівщини належить до басейнів великих річок Десна та Дніпро. Ці басейни згідно з Державним водним кадастром у межах області розбито на водогосподарські ділянки (басейн р. Дніпро – 7 ділянок, басейн р. Десна – 6 ділянок).

Усього на території області протікає 1570 річок загальною довжиною 8369 км. Відповідно до класифікації річок України всі річки Чернігівщини поділяються на: 2 великі річки – Дніпро (124 км) та Десна (505 км), 8 середніх – Сож, Трубіж, Супій, Удай, Судость, Сейм, Снов, Остер (загальна протяжність 723 км), 1560 малих річок (загальна протяжність 7017 км), з яких 160 мають довжину більше 10 км. Головною водною артерією області являється р. Десна.

Загальний забір води по області за останні 11 років скоротився на 33,8%, проте чітка тенденція до його скорочення спостерігалася лише в період з 2012 по 2017 рр. із незначним підвищенням у 2016 р. За вказаний період забір води скоротився на 39%, а в період з 2009 по 2012 рр. він зріс на 12,65%. У 2019 р. загальний забір води по області, згідно з даними державного обліку водокористування форми №2ТП-водгосп, становив 101,5 млн. м³. У порівнянні з 2018 р. (128,5 млн. м³) забір свіжої води зменшився на 27 млн. м³, або на 21%. Це пов'язано зі зменшенням об'ємів використання води КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ фірми «ТехНова».

Динаміка забору води у Чернігівській області за останні одинадцять років представлена на рис. 5. Трендова модель загального забору води в області з високим ступенем достовірності описується поліномом третього ступеня і визначається, в першу чергу, динамікою забору з поверхневих вод.

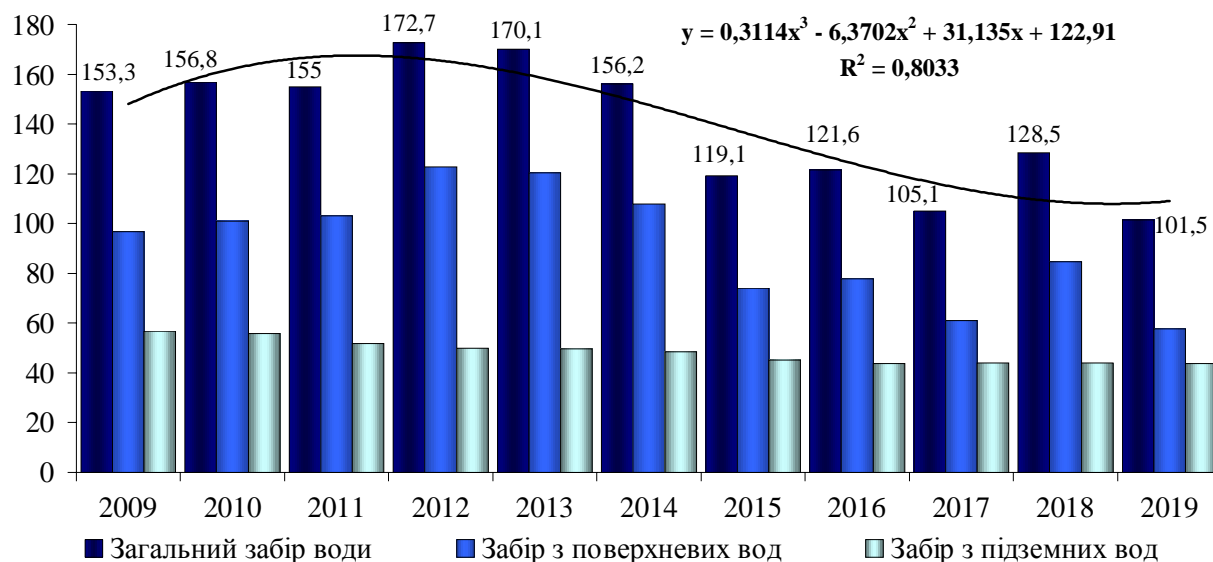

Рис. 5. Динаміка забору води в Чернігівській області у 2009-2019 рр., млн. м³

Що ж стосується динаміки забору підземних вод, то вона описується спадною лінійною функцією з коефіцієнтом детермінації 91,13% (рис. 6), тобто протягом аналізованого періоду забір води з підземних джерел в області невинно спадає – за 11 років він скоротився на 15,35%. Періодичне збільшення загального забору води в цей період здійснюється лише за рахунок поверхневих вод.

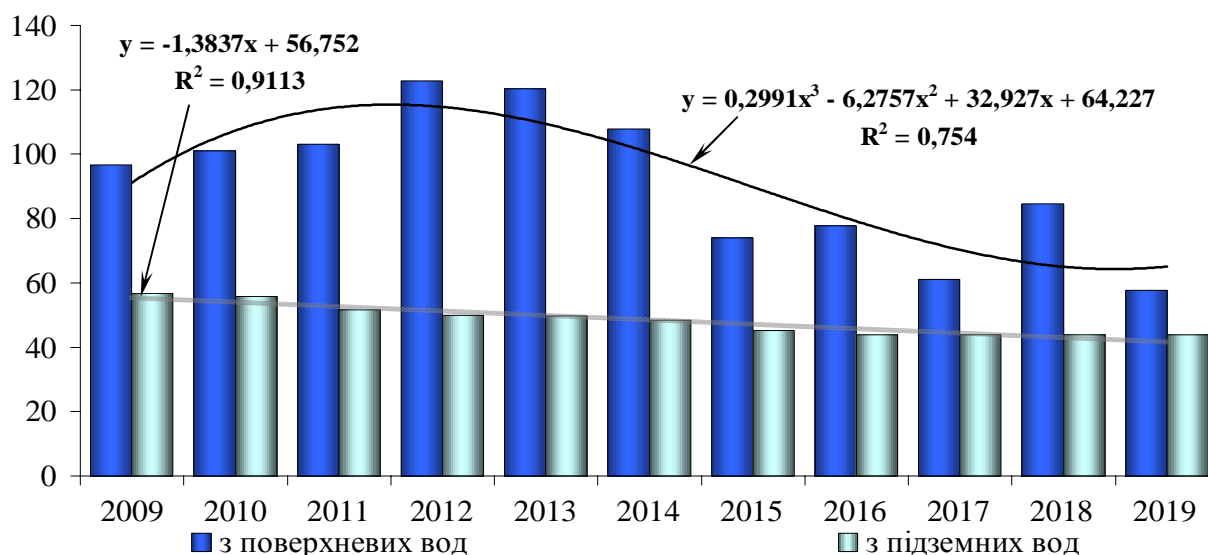

Рис. 6. Динаміка забору води з поверхневих і підземних вод, млн. м³

Найбільшим споживачем води в області є промисловість – її частка в загальному заборі коливається в межах 55-65% (рис. 7). Другим за величиною споживачем є комунальне господарство (частка в межах 20%), третім – сільське господарство (близько 15%), причому левову частку води використовує рибництво.

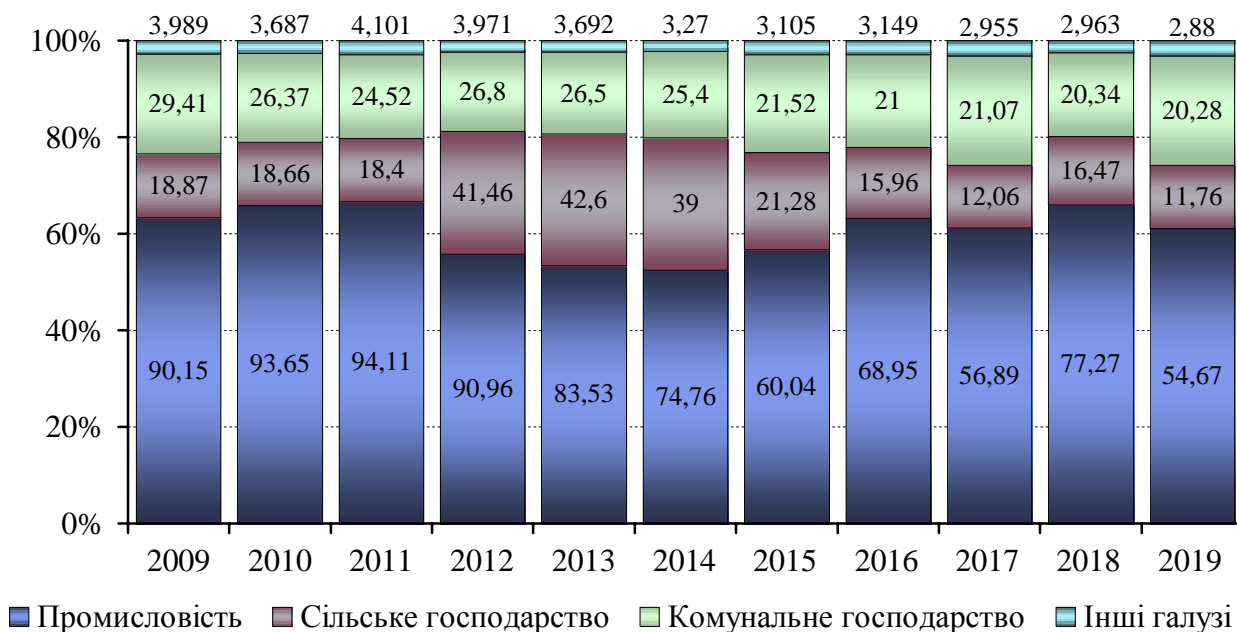

Рис. 7. Галузева структура використання води в Чернігівській області в 2009-2019 рр.

Динаміка використання води промисловістю області описується поліномом третього ступеня, сільським господарством – поліномом четвертого ступеня (рис. 8).

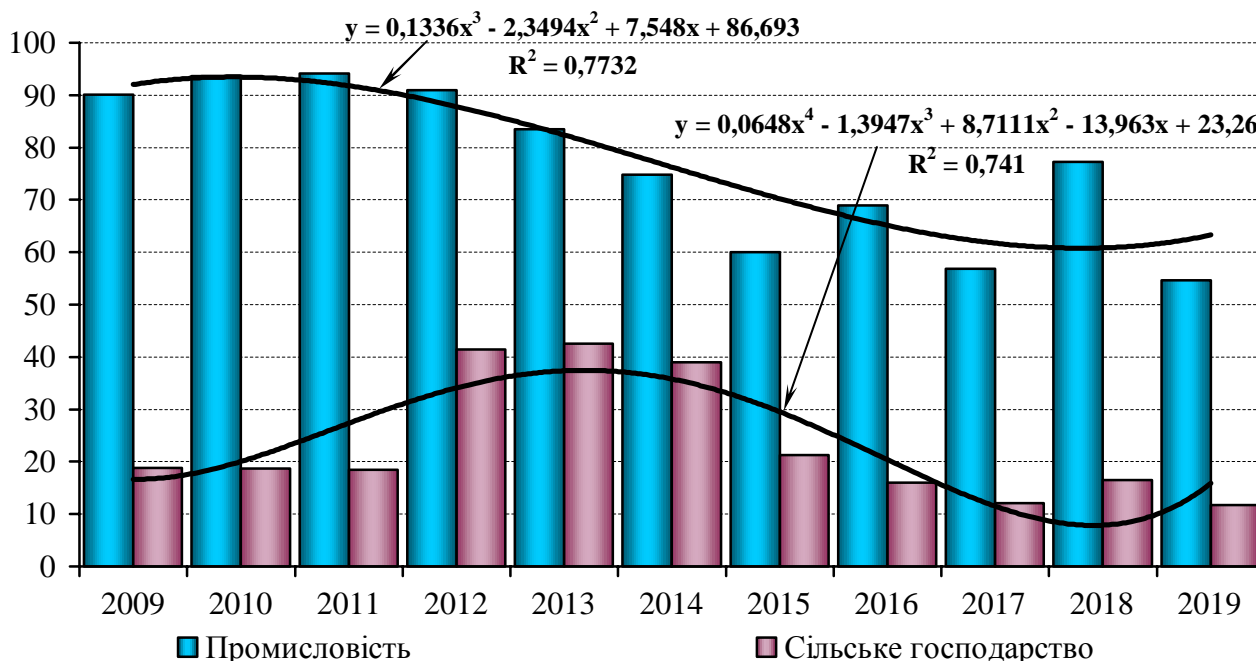

Рис. 8. Динаміка використання води промисловістю і сільським господарством Чернігівської області в 2009-2019 рр.

Десятирічна динаміка скиду зворотних вод представлена на рис. 9, у загальному об'ємі яких найбільшу частку займають нормативно чисті без очистки води – 65-75%. Частка нормативно очищених вод коливається в межах 3,5-5,5% і лише у 2019 р. збільшується до 8,6%, а у 2015-2016 рр. – до 16-19%.

Частка ж забруднених вод у ці роки відповідно зменшується до 6-7%, решту досліджуваного періоду вона коливається в межах 13-18%.

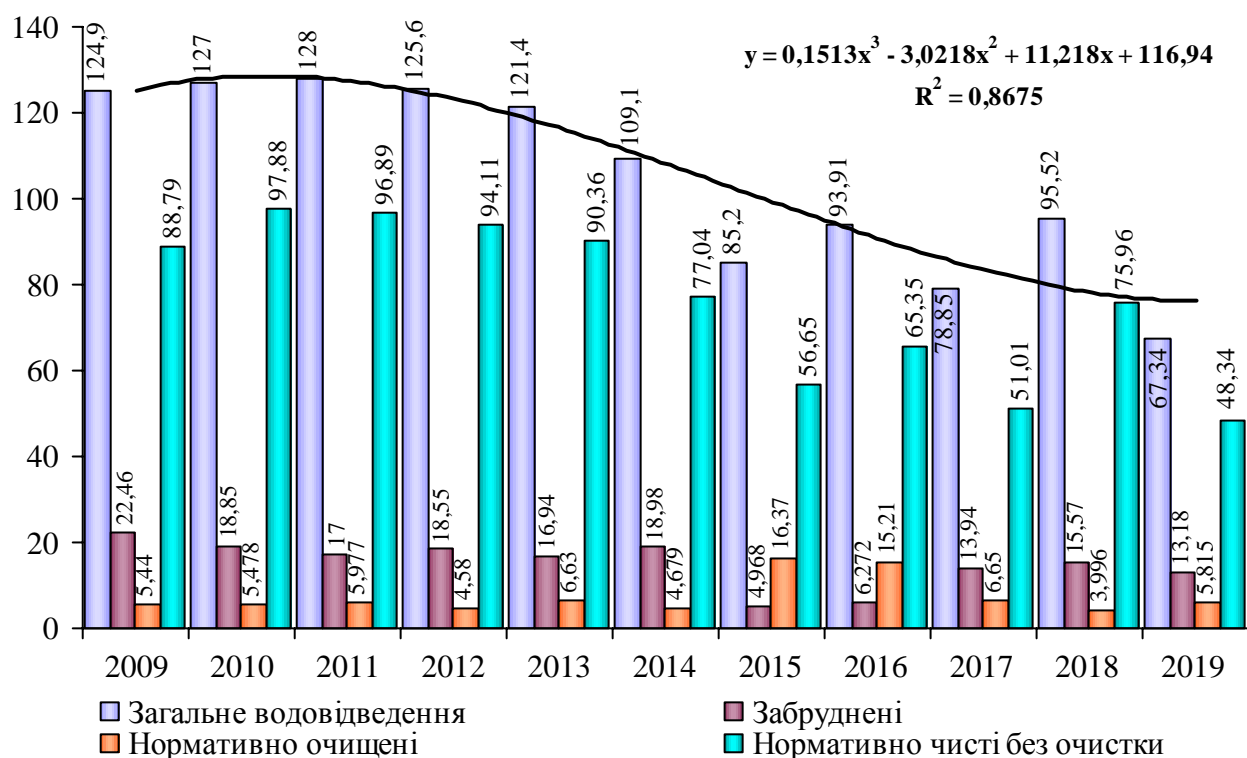

Рис. 9. Динаміка скиду зворотних вод у водні об'єкти області, млн. м³

За даними суб'єктів системи моніторингу Чернігівської області, упродовж аналізованого періоду на території регіону гідрохімічні показники якості поверхневих вод у створах спостереження в цілому не зазнали значних змін і переважно відповідали гранично допустимим концентраціям для водойм рибогосподарського призначення.

На екологічний стан поверхневих вод області впливали скиди недостатньо очищених стічних вод внаслідок неефективної роботи каналізаційно-очисних споруд, невнесення в природу прибережних захисних смуг і водоохоронних зон, а також їх недодержання, насамперед у населених пунктах, засмічення водойм побутовими відходами. Головні джерела забруднення поверхневих водних об'єктів – це підприємства житлово-комунального господарства.

Основні проблеми при очищенні зворотних вод виникають на комплексах очисних споруд, які експлуатуються зазначеними підприємствами. Загалом ці проблеми пов'язані з недовантаженістю, зношеністю обладнання та відсутністю коштів на проведення поточних ремонтних робіт чи реконструкції в цілому.

Основними забруднюючими речовинами транскордонних водотоків є: органічні речовини, залізо загальне, марганець, іони амонію, фосфатіони.

Динаміка скиду забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти Чернігівської області представлена на рис. 10 і може бути описана поліномом четвертого ступеню ($R^2 = 0,8684$). Їхній загальний обсяг за останні десять років скоротився на 22%, проте обсяг скиду забруднюючих речовин з перевищенням

ГДС залишаються досить високими, суттєве їх зниження відмічаються лише у 2015-2016 рр. (скорочення втричі порівняно з попереднім періодом).

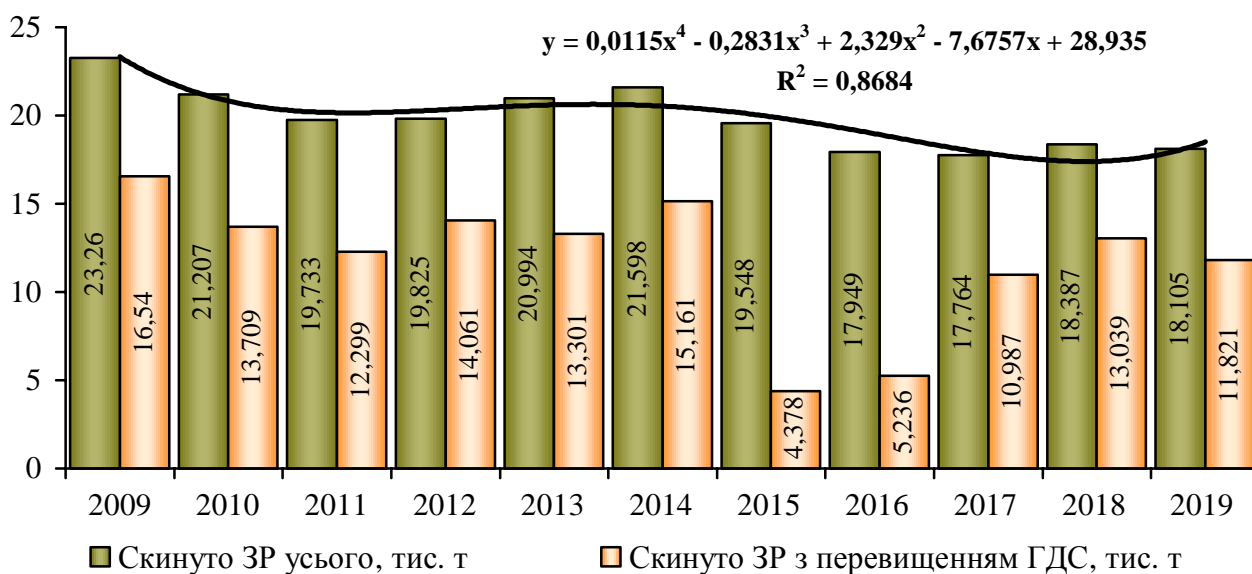

Рис. 10. Динаміка скиду забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти Чернігівської області, тис. т

Основними забруднювачами водних об'єктів області є підприємства галузі комунального господарства. У перерахунку на душу населення маса скинутих забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти у 2019 р. становила 18,13 кг.

В області діють 22 комплекси очисних споруд повної біологічної очистки; 4 комплекси очисних споруд повної біологічної очистки, які працюють, як накопичувачі; 1 комплекс фізико-механічної очистки та 41 комплекс полів фільтрації. Усі очисні споруди, які не забезпечують достатнього очищення стічних вод, належать до комунальної сфери, знаходяться в незадовільному технічному стані, недовантажені, потребують реконструкції чи капітального ремонту.

Одним з найбільших забруднювачів водних об'єктів недостатньо очищеними зворотними водами в Чернігівській області є КП «Чернігівводоканал». Протягом 2019 р. в р. Білоус підприємством було скинуто 12,0865 млн. м³ недостатньо очищених з перевищенням доведених нормативів гранично допустимого скиду по вмісту фосфатів у 1,2 рази та 2,5162 млн. м³ нормативно-очищених стічних вод.

Земельні ресурси та ґрунти

Земельний фонд області станом на 1 січня 2020 р. складає 3190,3 тис. га. У структурі земельного фонду найбільша частка (64,6%) приходить на сільськогосподарські угіддя (2060,4 тис. га), другою за вагомістю складовою є ліси та інші лісовкриті площі (747,8 тис. га) – 23,4%, забудовані землі (127,7 тис. га) та відкриті заболочені землі (126,3 тис. га) обіймають по 4,0%. Протягом останнього десятиріччя значних змін у структурі земельного фонду не відбувалося, однак варто відзначити, що структура земель за цільовим

призначенням має довільний характер і не має достатньої економічної та екологічної обґрунтованості.

Експлікація ґрунтів сільськогосподарських угідь області включає 253 ґрунтові відміни, які об'єднують в 10 агровиробничих груп. Найбільшого поширення набули дерново-підзолисті ґрунти, котрі займають 30% орних земель та лучно-чорноземні і лучні ґрунти – 38%.

Головною проблемою у сфері землекористування є те, що незважаючи на значні генетичні відмінності між різними групами ґрунтів, для всіх них характерний понижений щодо їхніх типових ознак рівень природної родючості. Це пов'язано з легким гранулометричним складом, малогумусністю, підвищеною кислотністю, значною оглеєністю, засоленістю ґрунтів тощо. Як наслідок, вони мають нестійку структуру, низьку ємність вбирання, невисоку буферність, малу насиченість ґрунтовими колоїдами, що призводить до погіршення водного, повітряного та поживного режимів ґрунту.

Така ситуація вимагає проведення регулярних заходів, спрямованих на усунення та попередження деградації земель:

- родючість ґрунту, як безцінний вичерпний важкопоновлювальний ресурс, потребує систематичного поповнення використаних речовин. Одним з найефективніших ресурсних засобів підтримання родючості ґрунтів на оптимальному рівні є застосування органічних та мінеральних добрив. Однак необхідно уважно стежити за балансом поживних речовин, процесами їхнього перетворення, щоб не зашкодити природному середовищу, не забруднити його й найбільш економно витратити ресурси, відповідно до планового врожаю;

- проведення сівозмін та посів сидеральних культур;

- раціоналізація структури сільськогосподарських земель (оптимізація співвідношення ріллі, сіножатей і пасовищ) та зниження рівня інтенсифікації ведення агровиробництва;

- для малопродуктивних і деградованих ґрунтів доцільно проводити консервацію та рекультивацію земель.

Проблеми відтворення й підвищення родючості ґрунтів не можна вирішувати ізольовано від проблеми ерозії та зсуву ґрунтів. Разом із природними факторами розвитку ерозійних процесів сприяє висока ступінь розораності території (рис. 11), яка перевищує 67% і виявляє тенденцію до зростання. Також слід враховувати, що діяльність потужних агровиробників, котрі орендують масиви орних земель, що налічують десятки тисяч гектарів, веде до максимального спрощення агроландшафтів. Окремі поля, зайняті зерновими культурами, досягають площі багатьох сотень гектарів, на яких відсутнє належне невиснажливе чергування сільськогосподарських культур у сівозмінах.

Основними чинниками антропогенного впливу на земельні ресурси та ґрунти у Чернігівській області є наслідки діяльності сільського господарства, промисловості, енергетики, транспорту та оборонної діяльності.

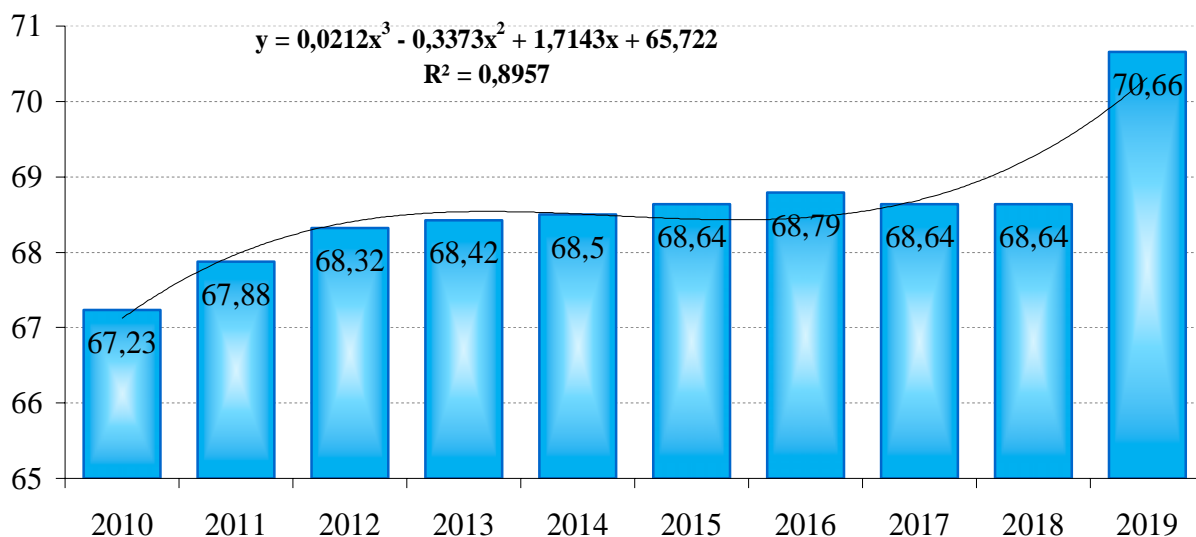

Рис. 11. Динаміка рівня розораності сільськогосподарських земель Чернігівської області, (%)

Вплив сільського господарства на природний комплекс починається зі знищення на великих площах спільноти природної рослинності й заміни її культурними видами. Крім того істотних змін зазнає ґрунт: у природних умовах ґрунтова родючість постійно підтримується тим, що взяті рослинами речовини знову повертаються в ґрунт із рослинним опадом, а у землеробських комплексах основна частина елементів ґрунту вилучається разом із урожаєм, що особливо типово для однорічних культур. Схожа ситуація повторюється щороку, тому існує ймовірність того, що через кілька десятків років запас основних елементів ґрунту буде вичерпано. Для заповнення вилучених речовин в ґрунти вносять в основному мінеральні добрива (рис. 12, рис. 13).

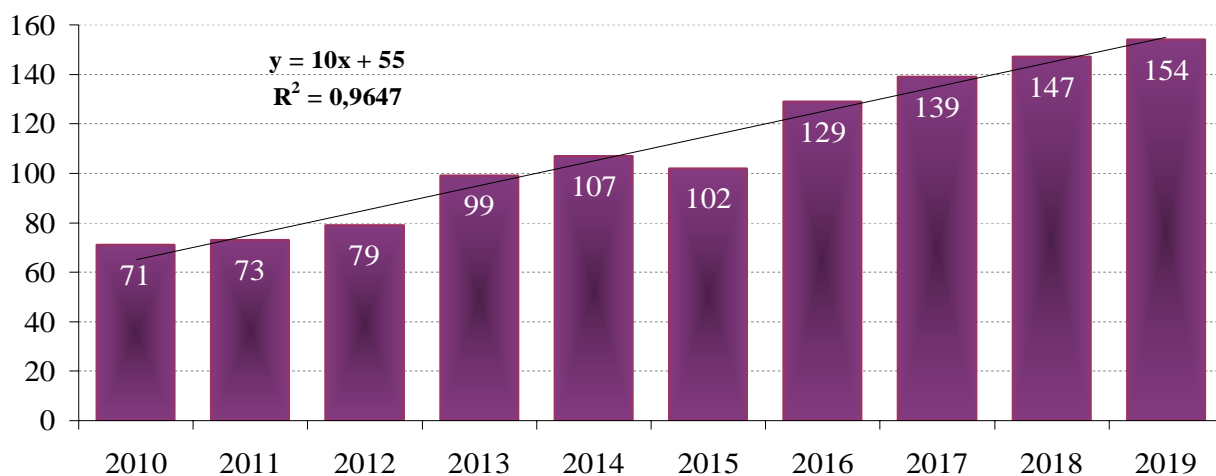

Рис. 12. Динаміка обсягів внесення мінеральних добрив на один гектар посівної площі сільськогосподарських культур у Чернігівській області, (у поживних речовинах; кг/га)

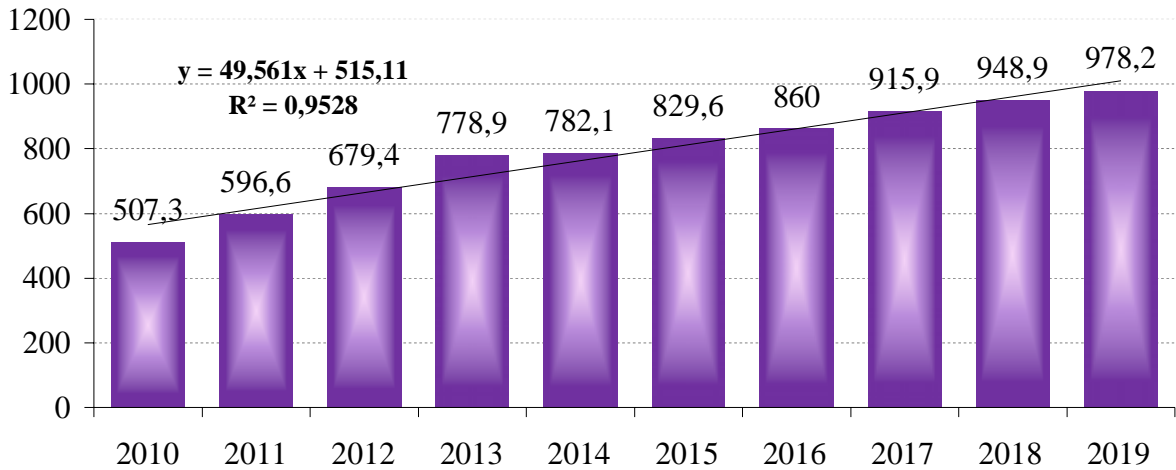

Рис. 13. Динаміка площі сільськогосподарських культур, що удобрена мінеральними добривами у Чернігівській області, тис. га

Це має як позитивні наслідки – поповнення запасів поживних речовин у ґрунті, так і негативні – забруднення ґрунту, води й повітря. В області сформувалася тенденція до підвищення як площ, удобрених мінеральними добривами, так і до концентрації їх внесення, що значно перевищує загальнонаціональні показники. При цьому потенціал використання органічних добрив повністю не використовується, натомість сформувалася тенденція до зменшення їх використання (рис. 14).

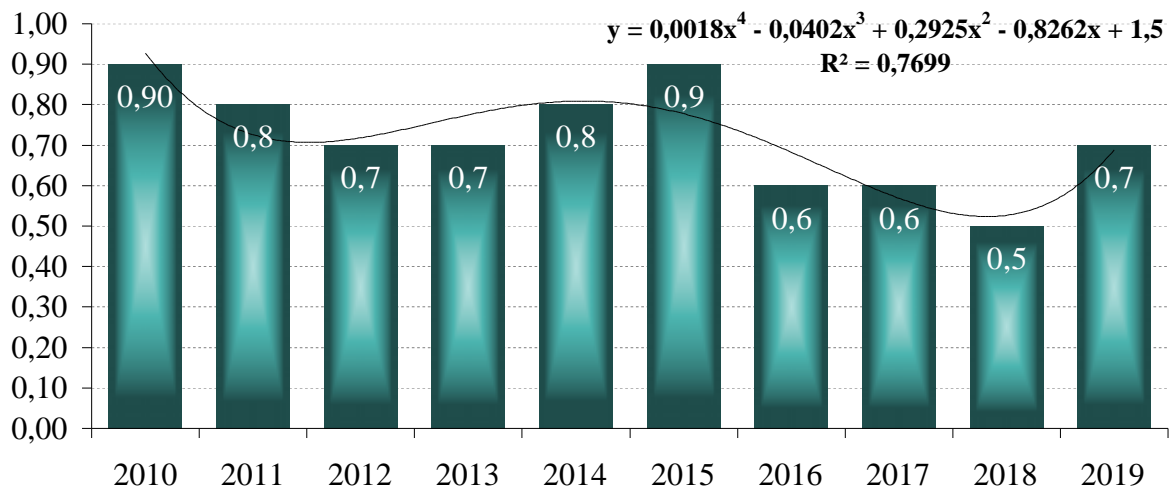

Рис. 14. Динаміка обсягів внесення органічних добрив на один гектар посівної площі сільськогосподарських культур у Чернігівській області, (т/га)

Крім мінеральних добрив, у ґрунт вносяться різні хімічні речовини для боротьби з комахами (інсектициди), бур'янами (пестициди), для підготовки рослин до збирання. Більшість цих речовин дуже токсичні, не мають аналогів серед природних сполук, дуже повільно розкладаються мікроорганізмами, тому наслідки їх застосування важко передбачити. Прирощення площ їх

використання вдвічі за останні десять років вказує на сформовану загрозливо-негативну тенденцію (рис. 15).

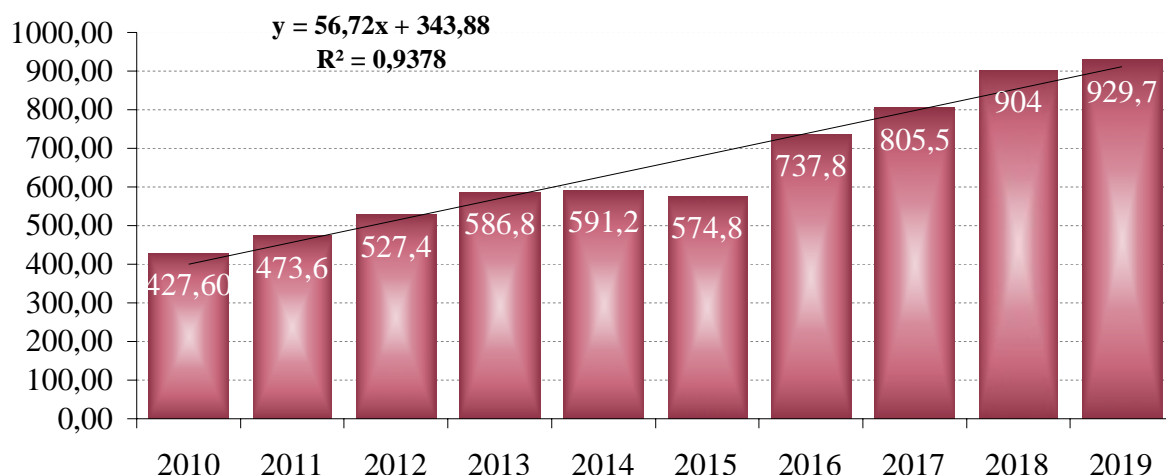

Рис. 15. Динаміка площі на якій застосовувалися пестициди, тис. га

Лісові ресурси

Що стосується лісів, то за останні десять років у Чернігівській області зміна їх площі носили зростаючий характер (рис. 16), однак слід визнати, що структура земель за цільовим призначенням має довільний характер і не має достатньої економічної та екологічної обґрунтованості. Це вимагає у подальшому особливої уваги до паспортизації та моніторингу їхнього стану, площ рубок лісів та процесів відтворення.

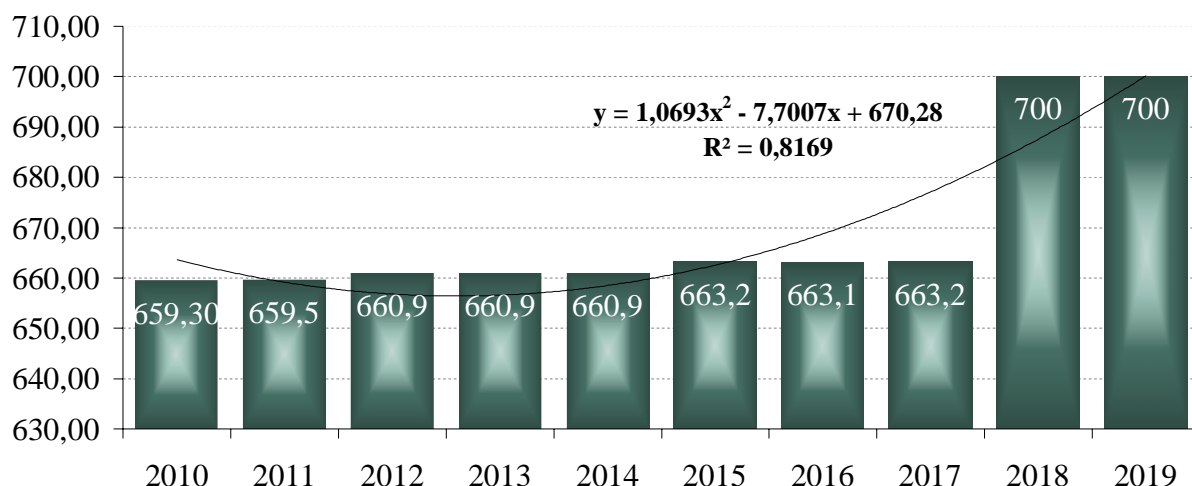

Рис. 16. Динаміка площі лісів у Чернігівській області, тис. га

За останнє десятиріччя в області сформувалася тенденція до нарощення обсягів заготовленої деревини (рис. 17) – приріст становить понад 50%, що на думку експертів лісогосподарської галузі знаходиться в межах потенціалу даної сфери. Однак важливо узгоджувати виробничі процеси по заготівлі деревини із

заходами по відновленню лісових ресурсів території.

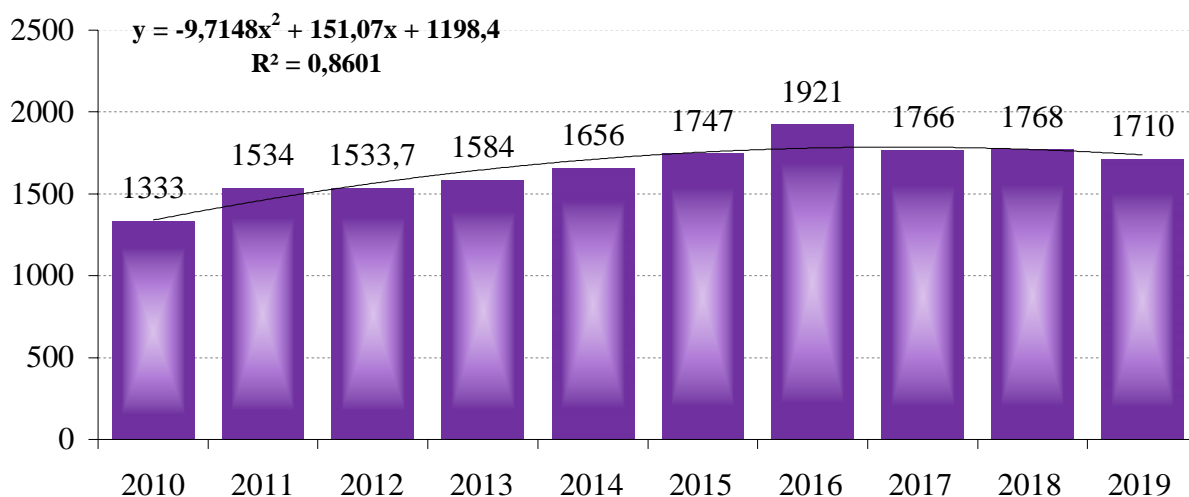

Рис. 17. Динаміка кількості заготовленої деревини в області, тис. м³

Комплексно оцінити відповідність заходів із лісовідновлення та лісорозведення дозволяє коефіцієнт відтворення лісів (співвідношення відновлених лісів до площі суцільних зрубів) рівень та динаміка котрого в межах Чернігівської області вказують на формування екологічної загрози у разі збереження виявленого тренду (рис. 18).

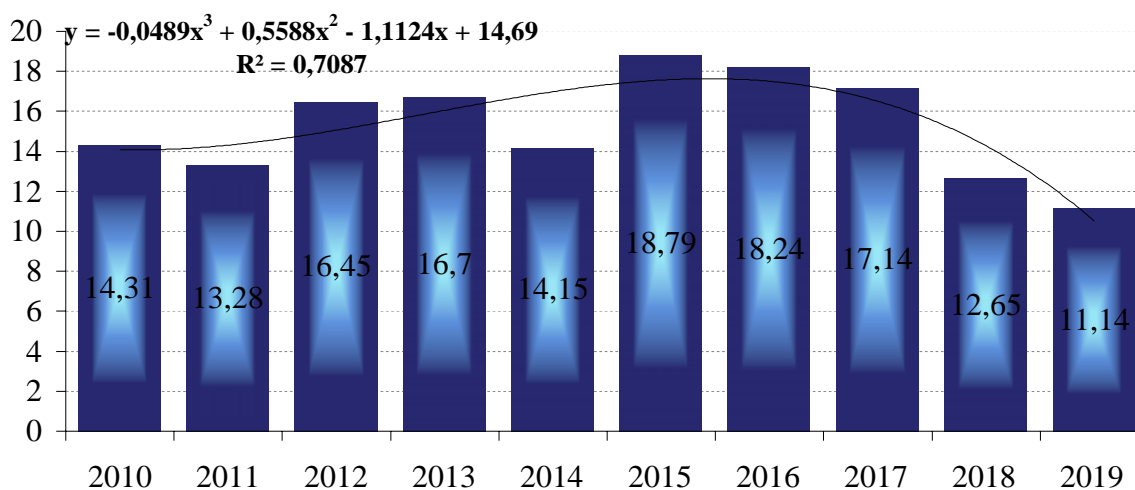

Рис. 18. Динаміка коефіцієнта відтворення лісів у Чернігівській області, %

Окрім господарської діяльності на стан лісів впливають і інші чинники природного та антропогенного характеру, ключову негативну роль серед котрих можна віддати лісовим пожежам, хворобам лісу та впливу несприятливих погодних умов. Дослідження показують, що динаміка площі загиблих лісових насаджень агреговано (рис. 19) та в розрізі окремих причин загибелі не виявляють усталеної тенденції, а носять випадковий характер, що ускладнює процеси планування розвитку територій.

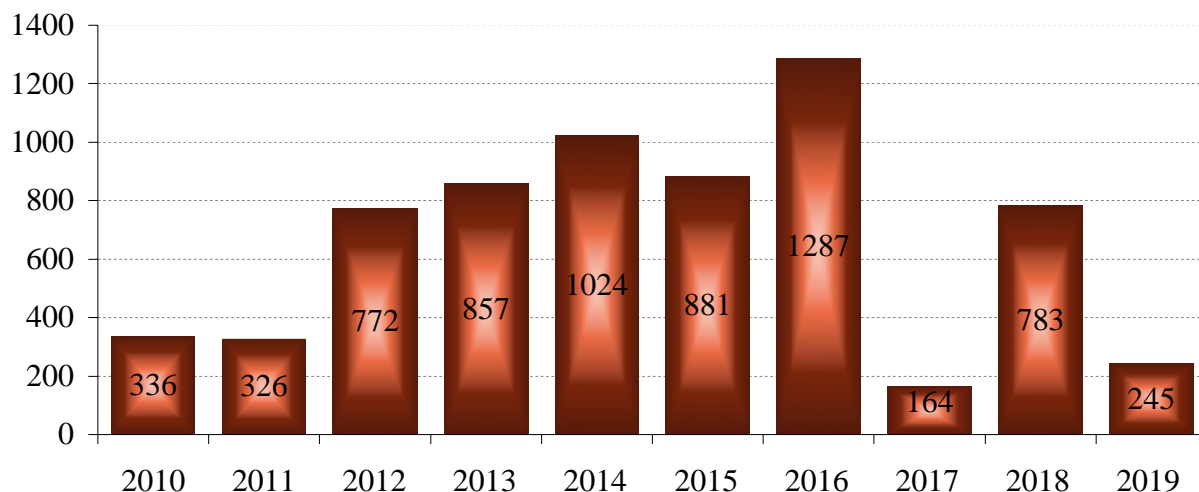

Рис. 19. Динаміка площі загиблих лісових насаджень в області, га

Охорона лісів від пожеж – один із найбільш важливих напрямків діяльності лісокористувачів. Значна частка хвойних насаджень, наявність територій, забруднених радіонуклідами, зумовлюють високий та середній клас пожежної небезпеки. Так, показник пожежної небезпеки лісів Чернігівського обласного управління лісового та мисливського господарства становить 2,49, частка лісових земель з I класом пожежної небезпеки складає 24% від загальної площі лісів державних підприємств Чернігівського обласного управління лісового та мисливського господарства.

Флора, фауна та природно-заповідний фонд

Збереження біологічного різноманіття є одним з пріоритетів у сфері природокористування, екологічної безпеки та охорони природи, невід’ємною складовою збалансованого економічного й соціального розвитку нашого регіону. Географічне положення, орографічні та кліматичні особливості області зумовили формування на її території різноманітної рослинності, яка закономірно змінюється з півночі на південь.

Одним із основних антропогенних чинників, що негативно впливає на структурні елементи екологічної мережі та біорізноманіття Чернігівської області, є значний ступінь господарського освоєння її території. Сучасна структура земельного фонду Чернігівщини свідчить про надзвичайно високе антропогенне навантаження на природні екосистеми, яке призвело до їх зміни та скорочення площ.

До інших видів антропогенної діяльності, що негативно впливають на структурні елементи екологічної мережі, біологічне та ландшафтне різноманіття в Чернігівській області, відноситься забруднення довкілля атмосферними викидами.

Забруднення довкілля призводить до включення забруднюючих речовин до біохімічних ланцюгів рослин і тварин та їх хронічної інтоксикації.

Серед дикої природи області зустрічаються багато видів тварин,

занесених до Червоної книги України (2009), зокрема ссавці: видра річкова, норка європейська, рись, горностай; птахи: лелека чорний, лунь польовий, лунь степовий, зміїд, орел-карлик, підорлик малий, орлан-білохвіст, журавель сірий, поручайник; риби: стерлядь, марена дніпровська, ялець звичайний, карась звичайний, йорж носар.

Чернігівщину населяє близько 425 видів хребетних тварин, серед яких понад 65 видів ссавців, близько 290 видів птахів, більше 45 видів риб. З них до Червоної книги України занесено 161 вид, до списку міжнародного союзу охорони природи – 29 видів, до Європейського червоного списку – 52 види, до списку видів Бернської конвенції – 390 видів, Бонської конвенції – 30 видів. З 290 видів птахів 194 гніздяться на території області, 50 є осілими, 207 мають статус пролітних, у групу залітних або випадково залітних входить 41, зимуючих – 51.

Основні фактори, що несуть загрозу для рослинності області, – випалювання сухої рослинності у весняно-осінній період, що призводить до виникнення пожеж у лісах; всихання лісових культур; самовільні рубки.

Існує потреба збільшення лісогосподарськими підприємствами площ лісорозведення за рахунок нових прийнятих земель.

Серед основних проблем охорони і використання дикої фауни слід відмітити браконьєрство. Для оптимізації використання об'єктів тваринного світу необхідно посилити роботу лісової охорони, егерської служби з попередження та виявлення фактів браконьєрства, забезпечити надійну охорону тваринного світу.

Природно-заповідний фонд Чернігівщини нараховує 669 об'єктів загальною площею 262 424,2613 га, що становить 7,87 % площі області. Природно-заповідний фонд складають 8 категорій об'єктів: 2 національні природні парки, 3 регіональні ландшафтні парки, 453 заказники (12 загальнодержавного значення), 137 пам'яток природи (7 загальнодержавного значення), 19 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва (1 загальнодержавного значення), 52 заповідні урочища, 2 дендрологічні парки, Менський зоопарк. Природно-заповідний фонд характеризується значною кількістю об'єктів невеликої площі (більше половини об'єктів мають площу до 100 га), переважна більшість з яких гідрологічні (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка структури природно-заповідного фонду Чернігівської області

Категорія територій та об'єктів ПЗФ	на 01.01.2019 р.		на 01.01.2020 р.	
	Кількість, шт.	Площа, га	Кількість, шт.	Площа, га
1	2	3	4	5
Природні заповідники	-	-	-	-
Біосферні заповідники	-	-	-	-
Національні природні парки*	2*	41988,5*	2*	41988,5*

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5
Регіональні ландшафтні парки	3	85045,3491	3	85045,3491
Заказники загальнодержавного значення	11	9326	12	10421,68
Заказники місцевого значення	439	105459,39	441	105543,64
Пам'ятки природи загальнодержавного значення	7	297	7	297
Пам'ятки природи місцевого значення	130	571,31	130	571,31
Заповідні урочища	52	17958,261	52	17958,261
Ботанічні сади місцевого значення	-	-	-	-
Дендрологічні парки загальнодержавного значення	1	204,7	1	204,7
Дендрологічні парки місцевого значення	1	11,9	1	11,9
Зоологічні парки загальнодержавного значення	1	9	1	9
Зоологічні парки місцевого значення	-	-	-	-
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення	1	40	1	40
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	18	332,9	18	332,9
РАЗОМ:	665	261228,31	669	262424,24
в тому числі:				
загальнодержавного значення	23	51865,2	24	52960,88
місцевого значення	642	209363,11	645	209463,3601
Фактична площа ПЗФ	249799,42		250971,35	
% фактичної площі ПЗФ від площі адміністративно-територіальної одиниці	7,83		7,87	

* НПП «Залісся» враховується, як об'єкт ПЗФ Київської області, площа території НПП «Залісся», що розташована на території Чернігівської області, додана до площі національних природних парків

В останні роки спостерігається тенденція до зростання площ Природно-заповідного фонду Чернігівської області (рис. 20). Однак варто відзначити, що більшість меж територій та об'єктів ПЗФ не встановлені та не винесені в натуру. При встановленні меж об'єктів ПЗФ спостерігається відмова деяких власників та користувачів земельних ділянок погоджувати проекти землеустрою з організації та встановлення меж об'єктів природно-заповідного фонду, що ускладнює та затягує процедуру встановлення меж заповідних об'єктів.

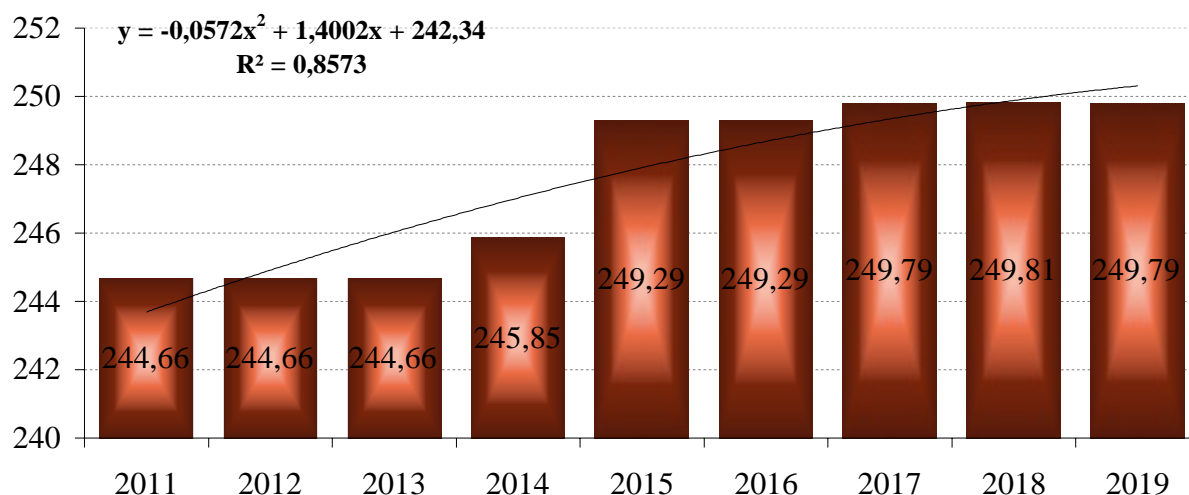

Рис. 20. Динаміка площі ПЗФ Чернігівської області, тис. га

Відсутня земельно-кадастрова документація на переважну більшість об'єктів ПЗФ. У державній статистичній звітності з кількісного обліку земель землі, яким надано статус об'єктів ПЗФ без вилучення їх у землекористувачів, окремо не обліковуються. Землі існуючих об'єктів ПЗФ не переведені до категорії природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення.

Здоров'я населення

Посилення забруднення довкілля призводить до зростання захворюваності з цілого ряду хвороб. Загальна тенденція уперше зареєстрованих випадків захворювання населення Чернігівської області носить мінливий характер і може бути описана поліноміальною регресійною моделлю третього ступеня (рис. 21): періодичні спади чергуються з нарощенням рівня захворюваності.

За показниками скидання забруднених вод, викидів шкідливих речовин в атмосферу, утворення відходів Чернігівська область відноситься до регіонів із середнім рівнем негативного впливу на стан здоров'я населення.

Близько половини усіх уперше зареєстрованих випадків захворювань припадає на хвороби органів дихання. В області зафіксовані одні з найвищих по країні показники захворюваності дітей на хвороби органів дихання. Такий розподіл захворювань за кількістю випадків свідчить про особливе значення стану повітряного середовища для здоров'я населення. До хвороб, частота

випадків яких напряму залежать від рівня забруднення навколишнього природного середовища, слід віднести новоутворення та уроджені аномалії. Їх доля постійно зростає, що також є свідченням посилення ризиків для здоров'я населення міста і області. Чернігівська область відноситься до регіонів, де показники захворюваності населення на злоякісні новоутворення є вищими за середній рівень по країні (340-370 хворих на 100 тис. населення). Одними з найвищих по Україні є показники захворюваності сільського населення на туберкульоз.

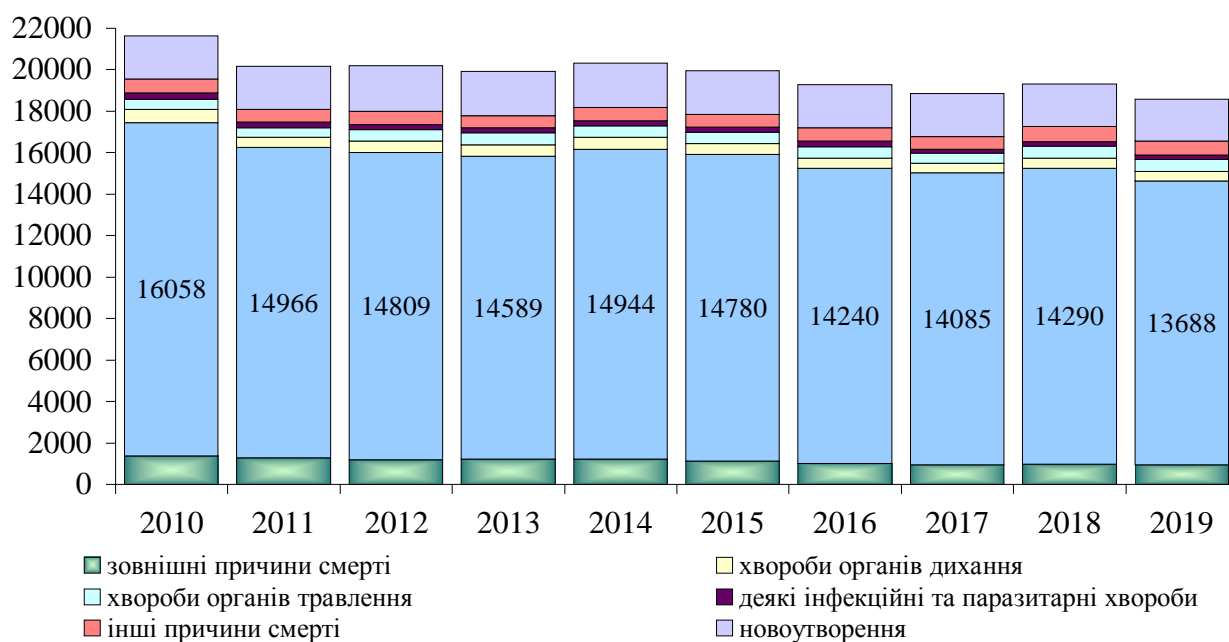

Рис. 21. Кількість померлих за основними причинами у Чернігівській області, ос.

Серед виявлених в Україні випадків ВІЛ-інфекції 2,72% зареєстрованих в Чернігівській області. Зважаючи на частку області за показниками чисельності такі індикатори захворюваності вказують на високий рівень захворюваності.

Що ж стосується причин смертності, то основна частка приходить на хвороби системи кровообігу (74%) та новоутворення (11%), при цьому за коефіцієнтом смертності Чернігівська область (18,4) значно випереджає національні показники (14,5). Загалом можна відзначити, що стан здоров'я населення території виявляє доволі тривожні тенденції і вимагає постійного моніторингу.

В області відбувається процес депопуляції населення. Тренд смертності населення області залишається вкрай неблагополучним, що є найголовнішою складовою природного скорочення населення області. За даними 2019 р. Чернігівщина (рис. 22) демонструє значно гірші характеристики, ніж сформувалися в країні загалом.

Насторожує той факт, що за як за коефіцієнтом народжуваності, так і смертності регіональні характеристики виявляються найгіршими в Україні (на 25% та 26% відповідно). Для сільської ж місцевості цей розрив стає ще разючішим: 32% та 49% відповідно.

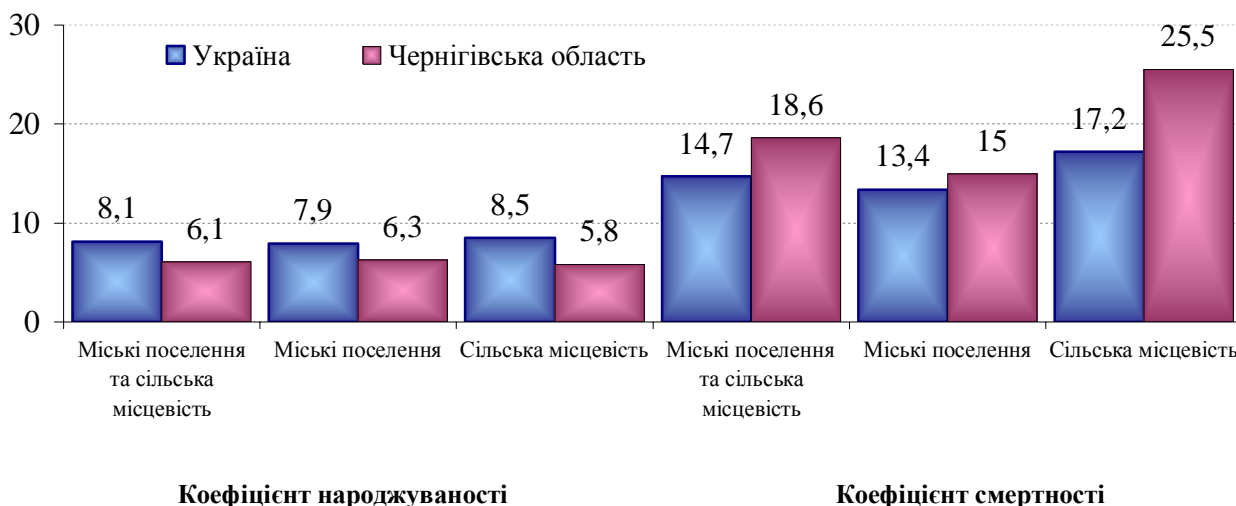

Рис. 22. Коефіцієнт народжуваності та коефіцієнт смертності населення України та Чернігівської області у 2019 р., %

Загалом можна відзначити, що стан здоров'я населення території виявляє доволі тривожні тенденції і вимагає постійного моніторингу, а напрями Програми повинні орієнтуватись на зниження ризиків для здоров'я населення внаслідок реалізації запропонованих заходів.

Але у випадку відмови від прийняття нової Програми буде припинено поступальний рух у напрямку сталого розвитку та підвищення рівня екологічної безпеки навколишнього природного середовища, умов життєдіяльності та здоров'я населення. При цьому, внаслідок фізичного зношення та морального старіння засобів, споруд та обладнання, ряд елементів системи охорони довкілля Чернігівської області піддається руйнівним процесам, що у свою чергу призведе до загального погіршення стану довкілля.

Припинення обслуговування природоохоронних територій та об'єктів призведе до їх занедбання та руйнування, зменшиться біорізноманіття флори та фауни, а також асиміляційна спроможність біоценозів.

Розлад у функціонуванні системи поводження з відходами в області неминуче призведе до їх неконтрольованого накопичення та, як наслідок, зростання забруднення всіх компонентів навколишнього природного середовища, погіршення умов життєдіяльності та стану здоров'я населення.

З огляду на це, нульовий варіант – відсутність затвердженої Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2021-2027 роки є завідомо неприйнятним.

3. ХАРАКТЕРИСТИКА СТАНУ ДОВКІЛЛЯ, УМОВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ТА СТАНУ ЙОГО ЗДОРОВ'Я НА ТЕРИТОРІЯХ, ЯКІ ЙМОВІРНО ЗАЗНАЮТЬ ВПЛИВУ

Реалізація Програми охоплює територію всієї області, при цьому окремі заходи, визначені нею, зосереджені на локальних територіях життєдіяльності населення. Тобто виконання заходів, передбачених Програмою, дозволить поліпшити загальну екологічну ситуацію та позитивно вплине на умови життєдіяльності і здоров'я населення Чернігівської області.

В межах Програми визначено завдання, що першочергово стосуються територій з найгіршими екологічними характеристиками через фактори забруднення атмосферного повітря, поверхневих та підземних вод, ґрунтів, знищення зелених насаджень, лісів та інше.

За інформацією МОЗ, найбільш несприятливому впливу шкідливих факторів підлягає населення, яке мешкає в межах санітарно-захисних смуг промислових підприємств, що є порушенням вимог «Державних санітарних правил планування та забудови населених місць»: у міських поселеннях 3,4% проб атмосферного повітря містять забруднюючі речовини у концентраціях, що перевищують гранично допустимі, у сільських поселеннях – 1,3%. Тому заходи Програми, які реалізуються на територіях міських поселень, мають розглядатися як зони підвищеної уваги.

З даними Держгеонадр, головними чинниками забруднення ґрунтових вод на більшій частині території Чернігівської області є стоки тваринницьких комплексів, мінеральні добрива, продукти сільгоспхімії, свинець, марганець, нафтопродукти. Забруднення міжпластових підземних вод носить локальний характер, залежить від техногенного навантаження на геологічне середовище та захищеності підземних вод. Ділянки забруднення міжпластових підземних вод знаходяться, переважно, у зоні впливу поверхневого комплексу утилізації дренажних вод, невідповідних складів зберігання промислових відходів, мінеральних добрив, отрутохімікатів та ХЗЗР, тваринницьких комплексів, сільгоспвиробників та інших локальних об'єктів, що впливають на стан підземних вод. Значний тиск на екологічний баланс поверхневих вод області чинять підприємства житлово-комунального господарства. З огляду на це, заходи Програми, які реалізуються у сфері охорони водних об'єктів вимагають підвищеної уваги, а території їх реалізації – розглядаються зонами зі значним техногенним навантаженням на навколишнє середовище.

В області наявні ерозійнонебезпечні та деградовані ділянки земель, території, що вимагають відновлення родючості, змінених природних ландшафтів та нівелювання інших негативних антропогенних та екзогенних впливів. Заходи Програми, спрямовані на охорону і раціональне використання земель та збереження територій природно-заповідного фонду, стосуються найбільш постраждалих територій.

Концентрація об'єктів захоронення відходів у місцях локалізації виробництва та населення, створює дисбаланс у антропогенному навантаженні на території області. До програми включені заходи щодо підвищення ефективності управління відходами, реалізація яких дозволить позбутись

асиметричності та екологічного тиску на основні місця їх зберігання та накопичення.

В Програмі передбачені заходи, спрямовані на отримання інформації про стан довкілля та оперативне реагування у разі його погіршення. Це дозволить забезпечити підтримання комфортних та безпечних умов для життя населення всієї області, і з високою ймовірністю нівелює негативний вплив на довкілля і здоров'я населення, від чого можна очікувати позитивні результати на всій території Чернігівської області.

Заходи Програми, орієнтовані на формування екологічної культури та свідомості населення, дозволять підтримувати та поліпшити стан довкілля та умови життєдіяльності населення Чернігівського регіону.

4. ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ, У ТОМУ ЧИСЛІ РИЗИКИ ВПЛИВУ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ ПРОГРАМИ, ЗОКРЕМА ЩОДО ТЕРИТОРІЙ З ПРИРОДООХОРОННИМ СТАТУСОМ

Заходи Програми, посилені економічною підтримкою держави, мають забезпечити поступове виконання природоохоронних заходів і як наслідок, подолання ключових екологічних проблем Чернігівської області, серед котрих нижчеперелічені:

1) забруднення атмосферного повітря викидами забруднюючих речовин від промислових підприємств

Найбільшим забруднювачем атмосферного повітря в області залишається КЕП «Чернігівська ТЕЦ» ТОВ «Фірма ТехНова», викиди в атмосферне повітря якої складають 83 % від викидів по місту Чернігів;

2) забруднення водних об'єктів скидами забруднюючих речовин із зворотними водами промислових підприємств, підприємств житлово-комунального господарства

Сучасний стан поверхневих водойм області характеризується антропогенним тиском суб'єктів господарювання. Значна частина недостатньо очищених стоків щорічно потрапляє у водні об'єкти та завдає їм незворотної шкоди. Найбільшими забруднювачами поверхневих водних об'єктів залишаються підприємства комунального господарства. Серед причин незадовільної роботи каналізаційних очисних споруд – їх перевантаженість або недовантаженість, зношеність обладнання та відсутність коштів на проведення поточних ремонтних робіт чи реконструкції в цілому.

Існуючі технологічні регламенти роботи очисних споруд наразі не можуть забезпечити ефективну очистку зворотних вод, і, як наслідок, фіксується скид недостатньо очищених стічних вод до поверхневих водних об'єктів із перевищенням гранично допустимих показників вмісту фосфатів;

3) проблеми щодо умов скидання шахтних і кар'єрних вод у водні об'єкти

На території Чернігівської області кар'єрні води утворюються при видобутку піску ТзОВ «Папернянський кар'єр скляних пісків» (с. Олешня, Ріпкинський район). Відведення кар'єрних вод здійснюється на підставі

гранично допустимого скиду речовин у водні об'єкти із зворотними водами підприємства. Шахтні води в області відсутні;

4) забруднення підземних водоносних горизонтів

В області залишається проблема забруднення нафтопродуктами територій. В основному, це території, що були у використанні окремих військових частин біля міст Ніжин та Городня, сіл: Ковпита Чернігівського району, Горностаївка Ріпкинського району та Малківка Прилуцького району.

Забруднення ґрунтів та ґрунтових вод відбувалося за рахунок вертикальної фільтрації (в місцях проливу нафтопродуктів) та внаслідок бокового розтікання з ємностей.

Результати моніторингу забруднення підземних вод у районі ставків-накопичувачів рідких токсичних промислових відходів та сміттєзвалища м. Чернігів біля с. Масани показують збільшення «плям» забрудненої води перших підземних водоносних горизонтів та підвищення концентрації забруднюючих речовин.

Джерелом питного водопостачання в області є підземні водні горизонти. Після ліквідації, реорганізації сільськогосподарських підприємств значна кількість артезіанських свердловин залишилися безхазяйними. Після припинення експлуатації свердловина починає становити загрозу зараження водоносних шарів. Артезіанські запаси води вважаються стратегічними запасами держави, тому їх безпека – це безпека країни;

5) порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону

На території області протікає 1560 малих річок (загальна протяжність 7017 км). Більшість із них маловодні, деякі влітку пересихають. Русла ряду річок виражені нечітко, тому часто зливаються з прилеглими болотами. Частина малих річок повністю або частково є магістральними каналами меліоративних систем і зарегульовані шлюзами-регуляторами.

Практично не проводяться заходи зі встановлення прибережних захисних смуг водних об'єктів та винесення їх в натуру. Зазначена ситуація створює передумови для погіршення сприятливого режиму водних об'єктів.

Скид недостатньо очищених стічних вод та зливових (талих) вод без очистки у водні об'єкти, захаращення берегів та водного дзеркала річки сміттям та господарсько-побутовими відходами, розташування об'єктів господарської діяльності, житлової забудови, розорювання земельних ділянок у межах водоохоронних зон та прибережних захисних смуг негативно впливає на гідрохімічний стан останніх. Найбільше потерпають від антропогенного навантаження річки: Білоус, Стрижень, Борзенка, Іченька;

б) підтоплення земель та населених пунктів регіону

Упродовж останніх років на території Чернігівської області підтоплення природного та техногенного походження, в залежності від кліматичних умов, можуть зазнавати до 50 сільських населених пунктів. Найінтенсивніше процеси підтоплення відбуваються на територіях, що прилягають до заплав річок, ділянок у зонах впливу водосховищ та каналів.

Руслові процеси на річках Десна, Дніпро та Сож, що спостерігаються в

межах області, мають досить високу динаміку переформування берегів та суттєво впливають на екологічну напруженість прилеглої до річки території, несуть загрозу втрати сільськогосподарських земель, територій населених пунктів, господарських об'єктів, житлових будівель, транспортних комунікацій (доріг, переходів трубопроводів, ліній зв'язку тощо). Найбільш динамічно переформування берегів спостерігається на р. Десна, яка відноситься до річок, що мають найменшу стійкість русла і відповідно найбільшу інтенсивність переформування берегів.

До об'єктів господарювання, які знаходяться в зоні можливого підтоплення, відносяться очисні споруди, які належать підприємствам житлово-комунального господарства та іншим організаціям;

7) поводження з відходами I-IV класів небезпеки

В області відсутнє системне вирішення проблеми поводження з небезпечними відходами: основна частина передається для знешкодження на відповідних потужностях за межі області. Відсутня практика виокремлення небезпечних відходів зі складу побутових.

Залишається невирішеною проблема знешкодження біля 130 тис. т рідких промислових токсичних відходів м. Чернігів, які продовжують негативно впливати на всі компоненти довкілля.

Діюча в області система управління відходами є малоефективною та не відповідає ієрархії поводження з відходами, внаслідок чого понад 40% утворених відходів потрапляють до МВВ.

Не вдається вирішити питання системного використання та утилізації золи;

8) організація контролю радіаційної безпеки щодо впливу на довкілля АЕС, об'єктів з радіоактивними відходами, при ліквідації накопичувачів (хвостосховищ) відходів виробництв з підвищеними рівнями радіоактивності та рекультивації земель, що мають радіоактивне забруднення

На території Чернігівської області відсутні підприємства атомної енергетики, підприємства з видобування та переробки уранових руд. Стан радіаційної безпеки в основному характеризується забрудненням території, що сталося після аварії на Чорнобильській АЕС та наявністю закритих джерел іонізуючого випромінювання (ДІВ), рентгенапаратів, еталонних та контрольних джерел.

Радіаційний стан територій, забруднених у результаті Чорнобильської катастрофи, на сьогодні стабілізувався і формується в основному під впливом довгоживучих радіонуклідів цезію-137 та стронцію-90.

На території області розташовано 3 сховища радіоактивно забруднених відходів дезактивації, утворених під час проведення робіт з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС – «Корюківський», «Семенівський» та «Ріпкинський». Технічний стан сховища «Корюківський» задовільний, «Ріпкинський» та «Семенівський» – незадовільний, що пов'язано з відсутністю огорожі та в'їзних воріт. Оцінка радіаційного стану всіх трьох об'єктів задовільна, параметри радіаційного контролю знаходяться в межах тимчасово визначених контрольних рівнів.

Крім того, область розміщена в зоні потенційно небезпечного впливу можливих аварій на трьох АЕС: Курській (Росія), Смоленській (Росія) та Ігналінській (Литва). Крім вищезгаданих, територія області може зазнати негативного впливу в разі аварії на Калінінській АЕС (Росія), Нововороніжській АЕС (Росія) і на АЕС, що розташовані в Болгарії, Угорщині, Чехії та Словаччині;

9) поширення екзогенних геологічних процесів

На території області має місце розвиток природних екзогенних геологічних процесів. Найбільшу небезпеку для об'єктів економіки та життєдіяльності людей становлять зсуви та руйнування берегів. Розвиток екзогенних геологічних процесів, особливо в межах населених пунктів, створює реальну загрозу для населення, об'єктів економіки та інфраструктури, що потрапляють до зони негативного впливу цих небезпечних процесів.

На території області зсуви мають розвиток на крутих берегах і крутих схилах долин річок Десна, Дніпро, Удай, їх притоків, а також в ярах і балках;

10) охорона, використання та відтворення дикої фауни і флори

Основні фактори, що несуть загрозу для рослинного та тваринного світу області, – випалювання сухої рослинності у весняно-осінній період, що призводить до виникнення пожеж у лісах; загибелі або міграції тварин; всихання лісових культур та самовільні рубки.

Серед основних проблем охорони і використання дикої фауни слід відмітити браконьєрство;

11) проблеми природно-заповідного фонду

Більшість меж територій та об'єктів ПЗФ не винесені в натуру. Відсутня земельно-кадастрова документація на переважну більшість об'єктів ПЗФ. У державній статистичній звітності з кількісного обліку земель землі, яким надано статус об'єктів ПЗФ без вилучення їх у землекористувачів, окремо не обліковуються. Землі існуючих об'єктів ПЗФ не переведені до категорії природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;

12) загроза втрати земель через розмив берегів та відрізання територій

Державний кордон України на території Ріпкинського району Чернігівської області проходить по фарватеру річок Дніпро та Сож, де лівий берег належить Україні, а правий – Республіці Білорусь. Внаслідок шкідливої дії вод вказаних річок існує загроза втрат земель при зміні русел. Особливістю проблеми є те, що вона вимагає вирішення на міжнародному рівні;

13) проблеми накопичення заборонених і непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР)

Після проведення уточненої інвентаризації місць накопичення ХЗЗР виявлено 266,3 т таких пестицидів у Бахмацькому, Борзнянському, Варвинському, Ічнянському, Носівському, Прилуцькому, Ріпкинському, Семенівському, Срібнянському, Сосницькому, Сновському, Чернігівському районах та м. Прилуки. На сьогодні стан наявних місць зберігання ХЗЗР є незадовільним, що створює загрозу забруднення ґрунтів і підземних водонесних горизонтів та виникнення надзвичайної ситуації. Вирішення цієї проблеми неможливе виключно на регіональному рівні та потребує

загальнодержавного втручання.

Окреслені екологічні проблеми формують значні ризики для здоров'я населення Чернігівської області. Відтермінування вирішення цих проблем посилює негативні тенденції щодо захворюваності та смертності населення регіону, знижує якість та комфортність проживання на території області.

Прямо пов'язати ті чи інші наслідки для здоров'я населення з впливом конкретних заходів з реалізації Програми досить складно (так само, як і навпаки, довести відсутність такого зв'язку), оскільки вплив на здоров'я часто неспецифічний і носить опосередкований характер, має пролонгований прояв, характеризується наявністю часового лагу між моментом виникнення та проявом наслідків. Можуть спостерігатися кумулятивні ефекти, пов'язані з декількома видами господарської діяльності. Так, наприклад, захворювання дихальної системи можуть бути наслідками впливу як об'єктів житлово-комунального господарства, так і транспорту.

5. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЗАПОБІГАННЯМ НЕГАТИВНОМУ ВПЛИВУ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ, ВСТАНОВЛЕНІ НА МІЖНАРОДНОМУ, ДЕРЖАВНОМУ ТА ІНШИХ РІВНЯХ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ПРОГРАМИ, А ТАКОЖ ШЛЯХИ ВРАХУВАННЯ ТАКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІД ЧАС ЇЇ ПІДГОТОВКИ

Основними міжнародними правовими документами щодо СЕО є Протокол про стратегічну екологічну оцінку (Протокол про СЕО) до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо), ратифікований Верховною Радою України (№562-VIII від 01.07.2015), та Директива 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів і програм на навколишнє середовище, яка внесена до виконання плану заходів з виконання Угоди Про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, який затверджений Постановою КМУ від 25 жовтня 2017 р. №1106, Бернської Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ, існуючих в Європі.

Засади екологічної політики України визначені Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» (ухвалено Верховною Радою України 28 лютого 2019 року).

Мета Державної екологічної політики та її стратегічні цілі представлені на рис. 23.

ДЕРЖАВНА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ

М Е Т А:

досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем

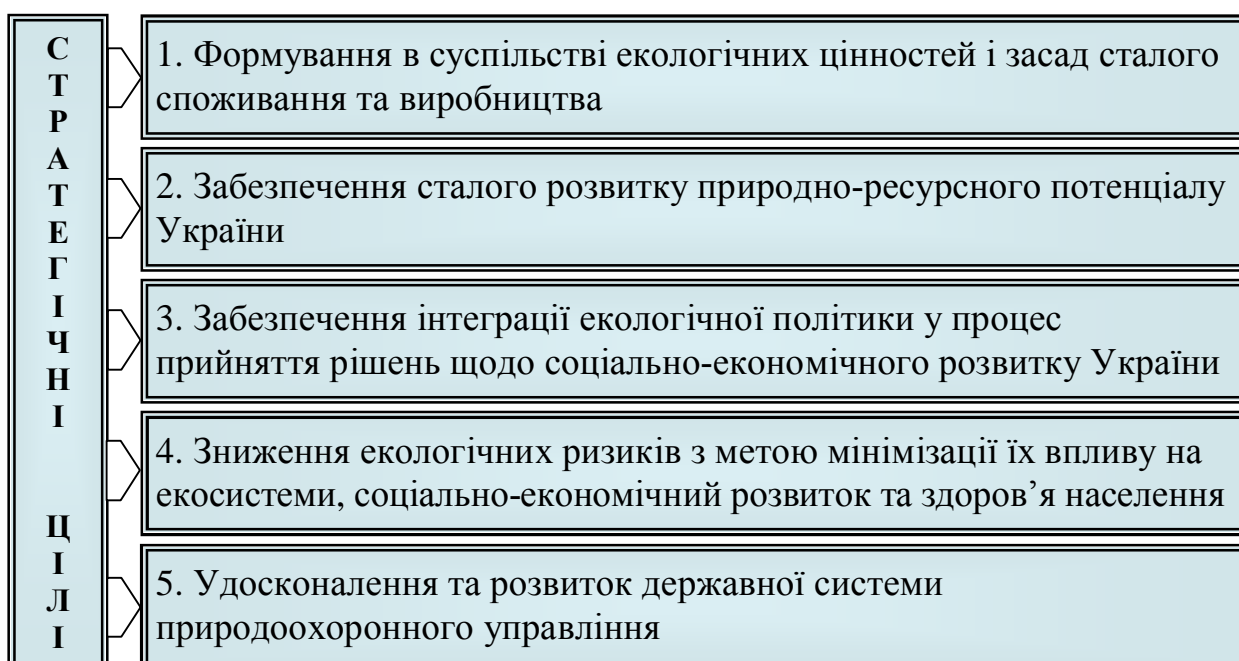

Рис. 23. Мета та стратегічні цілі Державної екологічної політики

Робоча група з СЕО провела аналіз відповідності цілей напрямів Програми стратегічним цілям Державної екологічної політики України (табл. 4).

Аналіз відповідності напрямів Програми стратегічним цілям Державної екологічної політики України*

Напрями Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2021-2027 роки	Стратегічні цілі Державної екологічної політики України				
	1. Формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва	2. Забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України	3. Забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України	4. Зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток та здоров'я населення	5. Удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління
1. Охорона і раціональне використання водних ресурсів	×	+	+	+	×
2. Охорона і раціональне використання земель	×	+	+	+	×
3. Охорона і раціональне використання природних рослинних ресурсів, збереження природно-заповідного фонду	×	+	+	+	+
4. Раціональне використання, зберігання і утилізація відходів виробництва та побутових відходів	×	×	+	+	×
5. Організація системи екологічного моніторингу довкілля	×	×	+	+	+
6. Наука, інформація і освіта	+	×	+	+	+

* Для оцінки відповідності цілей використовувалася наступна методика:

“+/-” – стратегічні цілі враховано/не враховано у напрямках Програми;

“×” – стратегічні цілі нейтральні по відношенню до напрямів Програми

З метою врахування діючих в Україні екологічних зобов'язань у сфері охорони довкілля, у тому числі, пов'язаних із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, Робочою групою запропоновано наступні шляхи узгодження напрямів Програми стратегічним цілям Державної екологічної політики України.

Ціль 1. «Формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва» корелює з регіональними напрямами Програми, проте для більш повного узгодження доцільно:

- до напряму 6 «Наука, інформація і освіта» включити завдання щодо розробки та просування нових освітніх продуктів, спрямованих на формування у широких верств населення різних вікових категорій базових екологічних знань, сталого мислення та екологічної свідомості;
- до напряму 6 «Наука, інформація і освіта» включити організацію заходів (тренінги, круглі столи, презентації тощо), спрямованих на покращення комунікацій між представниками органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, освітянами, науковцями та громадськістю з метою поліпшення координації та залучення зацікавлених сторін до вирішення екологічних проблем регіону.

Ціль 3. «Забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України» знайшла достатньо повне відображення у напрямах Програми, проте доцільно доповнити напрям 4 «Раціональне використання, зберігання і утилізація відходів виробництва та побутових відходів» заходами щодо припинення функціонування та рекультивациі МВВ та заходами зі створення/поліпшення об'єктів інфраструктури поводження з відходами, передбачених Національною стратегією управління відходами в Україні до 2030 року та Національним планом управління відходами до 2030 року.

6. ОПИС НАСЛІДКІВ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ВТОРИННИХ, КУМУЛЯТИВНИХ, СИНЕРГІЧНИХ, КОРОТКО-, СЕРЕДНЬО- ТА ДОВГОСТРОКОВИХ, ПОСТІЙНИХ І ТИМЧАСОВИХ, ПОЗИТИВНИХ І НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ

Хоча передбачені Програмою природоохоронні заходи спрямовані на усунення екологічних проблем Чернігівської області та запобігання ризикам для здоров'я її населення, при їх реалізації можливі прояви негативних впливів на довкілля. З метою запобігання імовірним супутнім негативним наслідкам здійснення окремих заходів, у процесі їх подальшої конкретизації, обґрунтування та проектування має бути проведена оцінка впливу на навколишнє середовище, включаючи проведення процедури ОВД для тих з них, для яких це передбачено за законом. Результати аналізу імовірних негативних та позитивних впливів на довкілля при реалізації Програми подано у таблиці 5.

Аналіз імовірних негативних та позитивних наслідків для довкілля при реалізації Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2021-2027 рр.

Заходи Програми	Ймовірні негативні наслідки	Ймовірні позитивні наслідки	Обов'язковість проведення ОВД
Напрямок 1. Охорона і раціональне використання водних ресурсів			
Тампонаж недіючих артезіанських свердловин області	При належному проведенні робіт негативні наслідки відсутні	Запобігання забрудненню ґрунтів та підземних водоносних горизонтів шляхом тампонажу недіючих безхазяйних артезіанських свердловин	Відсутня
Виготовлення проектів землеустрою щодо організації і встановлення меж земель водного фонду та водоохоронних зон	Негативні наслідки відсутні	Збереження водних об'єктів Чернігівщини. Запобігання разорюванню прибережних захисних смуг. Забезпечення дотримання вимог Земельного кодексу України та Водного кодексу України щодо обмеження господарської діяльності в межах прибережних захисних смуг	Відсутня
Паспортизація водних об'єктів області	Негативні наслідки відсутні	Забезпечення сталого використання усіх ресурсів, пов'язаних з існуванням водойм. Підвищення надходжень до місцевих бюджетів за рахунок збільшення орендної плати	Відсутня
Реконструкція очисних споруд (або їх окремих елементів), каналізаційних очисних споруд, каналізаційних мереж, каналізаційних колекторів, біологічних ставків, біологічних очисних споруд каналізаційної системи організованого водовідведення поверхневих вод, каналізаційних насосних станцій, зливної каналізації, систем аерації очисних споруд тощо	Наслідки можливі у вигляді короткочасного впливу під час здійснення робіт з реконструкції (викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, спеціальне водокористування (за потреби), використання земельних ділянок та надр, утворення та розміщення відходів)	Підвищення ефективності роботи каналізаційних мереж, якості очищення каналізаційних стоків, приведення показників очистки стічних вод до нормативного рівня, запобігання забрудненню довкілля стічними водами та аварійній ситуації	Виникає у випадку будівництва акведуків та трубопроводів для транспортування води на далекій відстані (п.11 ч.3 ст.3)
Будівництво локальних очисних/мініючистих споруд, елементів каналізаційних систем (колекторів, насосних станцій, мереж тощо)	Наслідки можливі у вигляді короткочасного впливу під час здійснення будівельних робіт (викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, спеціальне водокористування (за потреби), використання земельних ділянок та надр, утворення та розміщення відходів)	Підвищення ефективності роботи каналізаційних мереж, якості очищення каналізаційних стоків, приведення показників очистки стічних вод до нормативного рівня, запобігання забрудненню довкілля стічними водами та аварійній ситуації	Виникає у випадку будівництва акведуків та трубопроводів для транспортування води на далекій відстані (п.11 ч.3 ст.3)
Реконструкція гідротехнічних споруд та водойм	Наслідки можливі у вигляді короткочасного впливу під час здійснення робіт з реконструкції (викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, спеціальне водокористування	Забезпечення захисту земель від ерозійних процесів, збереження водних ресурсів	Виникає у випадку проведення робіт з розчищення і днопоглиблення русла та dna річок, берегоукріплення, зміни і

	(за потреби), використання земельних ділянок та надр, утворення та розміщення відходів)		стабілізації стану русел річок (п. 10 ч. 3 ст. 3)
Облаштування джерел та криниць	Негативні наслідки відсутні	Покращення естетичного вигляду та санітарного стану джерел і криниць	Відсутня
Будівництво інженерних споруд та благоустрій (поліпшення технічного стану) р.Удай	Наслідки можливі у вигляді короткочасного впливу під час здійснення будівельних робіт (викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, спеціальне водокористування (за потреби), використання земельних ділянок та надр, утворення та розміщення відходів)	Покращення санітарно-екологічного, технічного та естетичного стану водойми, укріплення берегової смуги р. Удай	Виникає у випадку проведення робіт з розчищення і днопоглиблення русла та дна річок, берегоукріплення, зміни і стабілізації стану русел річок (п. 10 ч. 3 ст. 3)
Придбання насосного і технологічного обладнання для заміни такого, що використало свої технічні можливості на комунальних каналізаційних системах	Негативні наслідки відсутні	Забезпечення безперебійної роботи каналізаційних систем, недопущення забруднення території стічними стоками, запобігання виникненню надзвичайної ситуації	Відсутня
Розчищення русла річки Стрижень у м. Чернігові	Наслідки можливі у вигляді короткочасного впливу під час здійснення робіт з розчищення (викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, спеціальне водокористування (за потреби), використання земельних ділянок та надр, утворення та розміщення відходів)	Поліпшення санітарно-екологічного стану річки Стрижень	Виникає у випадку проведення робіт з розчищення і днопоглиблення русла та дна річок, берегоукріплення, зміни і стабілізації стану русел річок (п. 10 ч. 3 ст. 3)
Напрямок 2. Охорона і раціональне використання земель			
Проведення обстеження ґрунтів	Негативні наслідки відсутні	Оцінка родючості ґрунтів	Відсутня
Відновлення степових, лучних, водно-болотних та інших антропогенно змінених природних ландшафтів, створення і відновлення сіножатей та пасовищ	Негативні наслідки не визначені	Відновлення природних ландшафтів, раціональне використання земель	Відсутня
Заходи, пов'язані з відтворенням лісів, створенням нових та реконструкцією існуючих полезахисних лісових смуг та інших захисних насаджень на деградованих, малопродуктивних та ерозійно небезпечних землях і вздовж поверхневих водних об'єктів	Негативні наслідки не визначені	Збереження земель та захист від ерозійних процесів	Відсутня
Проведення заходів щодо хімічної меліорації ґрунтів	Негативні наслідки не визначені	Підвищення родючості ґрунтів	Відсутня
Будівництво та реконструкція протиерозійних споруд	Наслідки можливі у вигляді короткочасного впливу під час здійснення будівельних робіт (викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, спеціальне водокористування (за потреби),	Ліквідація загрози ерозійних процесів та захист ґрунтів	Відсутня

	використання земельних ділянок та надр, утворення та розміщення відходів)		
Напрямок 3. Охорона і раціональне використання природних рослинних ресурсів, збереження природно-заповідного фонду			
Розроблення документації із землеустрою для територій та об'єктів природно-заповідного фонду	Негативні наслідки відсутні	Збереження територій природно-заповідного фонду	Відсутня
Озеленення населених пунктів	Негативні наслідки відсутні	Підвищення рівня озеленення територій населених пунктів	Відсутня
Заходи щодо запобігання інтродукції та поширення чужорідних видів рослин, які загрожують природним екосистемам	Негативні наслідки можливі у випадку використання небезпечних хімічних засобів боротьби з рослинами	Недопущення розповсюдження чужорідних видів рослин, які загрожують природним екосистемам	Відсутня
Діяльність щодо збереження видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, поліпшення середовища їх перебування чи зростання, створення належних умов для розмноження у природних умовах, розведення та розселення в регіональному ландшафтному парку «Ніжинський»	Негативні наслідки не визначені	Збереження рідкісних видів тваринного і рослинного світу	Відсутня
Виготовлення та встановлення інформаційно-охоронних знаків	Негативні наслідки відсутні	Підвищення рівня поінформованості суспільства	Відсутня
Напрямок 4. Раціональне використання, зберігання і утилізація відходів виробництва та побутових відходів			
Забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин	Наслідки можливі у вигляді короткочасного впливу під час видалення ХЗЗР	Запобігання забрудненню підземних водоносних горизонтів та поверхневих водойм небезпечними речовинами шляхом утилізації безхазяйних ХЗЗР	Відсутня
Реконструкція полігонів твердих побутових відходів Чернігівської області, облаштування сміттєзвалищ	Наслідки можливі у вигляді короткочасного впливу під час здійснення робіт з реконструкції (викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, спеціальне водокористування (за потреби), використання земельних ділянок та надр, утворення та розміщення відходів тощо)	Запобігання забрудненню навколишнього природного середовища, недопущення потрапляння отруйних і шкідливих речовин у підземні водоносні горизонти	Виникає у випадку: – проведення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами (зберігання, оброблення, перероблення, утилізація, видалення, знешкодження і захоронення); – здійснення операцій у сфері поводження з побутовими та іншими відходами (оброблення, перероблення, утилізація, видалення, знешкодження і захоронення) обсягом 100 тонн на добу або більше);

			– будівництва, розширення, реконструкції, придбання та впровадження установок для промислової утилізації, видалення туш тварин та/або відходів тваринництва; – здійснення операцій із утилізації, видалення, оброблення, знешкодження, захоронення побутових відходів
Придбання та впровадження установок, обладнання та машин для збору, транспортування, перероблення, знешкодження та складування відходів, придбання контейнерів та впровадження роздільного збору твердих побутових відходів	Негативні наслідки не визначені	Запобігання забрудненню довкілля відходами	Відсутня
Напрямок 5. Організація системи екологічного моніторингу довкілля			
Моніторинг атмосферного повітря	Негативні наслідки не визначені	Отримання достовірної інформації про рівень та динаміку забруднення атмосферного повітря забруднювальними речовинами для оперативного вирішення екологічних проблем	Відсутня
Дослідження поверхневих водних об'єктів	Негативні наслідки не визначені	Отримання достовірної інформації про стан поверхневих водних об'єктів для оперативного вирішення екологічних проблем	Відсутня
Моніторинг радіаційного забруднення області	Негативні наслідки не визначені	Отримання достовірної інформації про стан радіаційного забруднення області з метою оперативного вирішення екологічних проблем	Відсутня
Напрямок 6. Наука, інформація і освіта			
Витрати на послуги пов'язані з виконанням повноважень зі стратегічної екологічної оцінки	Негативні наслідки відсутні	Попередження негативного впливу планованої діяльності на довкілля	Відсутня
Проведення конкурсу “Одна планета – одне майбутнє”, організація виставок, фестивалів та інших заходів щодо пропаганди охорони навколишнього природного середовища	Негативні наслідки відсутні	Підвищення рівня екологічної освіти та свідомості, залучення населення до вирішення екологічних проблем	Відсутня
Облаштування екологічних стежок	Негативні наслідки не визначені	Формування екологічної свідомості	Відсутня
Проведення заходів щодо пропаганди охорони навколишнього природного середовища	Негативні наслідки відсутні	Створення умов для розвитку еколого-просвітницької діяльності	Відсутня

Ефективність окремих заходів Програми підвищиться при їх комплексному одночасному або послідовному впровадженні за рахунок виникнення:

- вторинних (опосередкованих) наслідків – виникненні ланцюгових змін довкілля, коли один фактор впливу викликає появу кількох пов'язаних причинно-наслідкових відгуків екосистеми;

- кумулятивних наслідків – підсилення впливу окремих факторів внаслідок їх тривалої дії, та/або сумачії дії однотипних факторів впливів різних заходів (об'єктів);

- синергічних наслідків – виникнення при взаємодії двох або більше факторів підсиленого ефекту, який є більшим, ніж проста сумація їх впливів.

Але такі самі ефекти мають враховуватися і при оцінці імовірних негативних побічних наслідків окремих природоохоронних заходів.

Крім того, при прийнятті щорічних управлінських рішень щодо конкретизації та впровадження окремих заходів Програми мають бути враховані коротко-, середньо- та довгострокові, постійні і тимчасові, позитивні та негативні наслідки для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, що досягається за рахунок наукового опрацювання технічних та організаційних рішень щодо охорони довкілля та управління екологічною діяльністю, організації, за необхідності, процедури оцінки впливу на довкілля у відповідності до Закону [2].

7. ЗАХОДИ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЄТЬСЯ ВЖИТИ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ, ЗМЕНШЕННЯ ТА ПОМ'ЯКШЕННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Під час проведення аналізу відповідності напрямів та завдань Програми стратегічним цілям Державної екологічної політики було виявлено ряд напрямів, які потребують уточнення формулювань та доповнень. Також запропоновано ряд оперативних завдань, реалізація яких може сприяти поліпшенню екологічної ситуації в регіоні.

Рекомендації СЕО варто врахувати у процесі виконання Програми шляхом коригування на першому етапі її реалізації.

Нижче запропоновані доцільні та досяжні заходи (ДДЗ), які передбачається вжити на обох етапах реалізації Програми.

Для запобігання, зменшення, пом'якшення негативних наслідків реалізації напрямів та завдань Програми, а також вжиття заходів щодо їх усунення пропонується три групи ДДЗ:

1. Методичної та експертної підтримки.
2. Техніко-інструментального забезпечення.
3. Інформаційно-консультаційного супроводу.

Група заходів методичної та експертної підтримки включає:

- організація і впровадження на території Чернігівської області ефективної системи постійного моніторингу фактичного впливу на довкілля, умови життєдіяльності населення та стан його здоров'я реалізації Програми,

включаючи добір висококваліфікованих експертів, формування зворотного зв'язку та здійснення процедур можливого коригування чи внесення змін до Програми за даними моніторингу;

– забезпечення системи постійного моніторингу стандартизованими методиками оцінювання стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я.

Група заходів техніко-інструментального забезпечення включає:

– забезпечення системи постійного моніторингу необхідними технічними засобами (аналітичні приладові комплекси та регіональні мережі їх розміщення на території області) і комп'ютерною технікою та ліцензованим програмним забезпеченням.

Група заходів інформаційно-консультаційного супроводу охоплює:

– формування системи своєчасного, адекватного та ефективного інформування громадськості та організації громадського обговорення щодо запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків впливу на складові довкілля, умови життєдіяльності населення та стан його здоров'я виконання Програми, у т.ч. на основі даних моніторингу та з формуванням пропозицій і рекомендацій громадськості.

На всіх етапах реалізації Програми заплановані рішення будуть здійснюватися у відповідності з нормами і правилами охорони навколишнього середовища і вимог екологічної безпеки, в тому числі згідно вимог Законів України «Про охорону земель», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря» тощо.

8. ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ВИПРАВДАНИХ АЛЬТЕРНАТИВ, ЩО РОЗГЛЯДАЛИСЯ, ОПИС СПОСОБУ, В ЯКИЙ ЗДІЙСНЮВАЛАСЯ СТРАТЕГІЧНА ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА, У ТОМУ ЧИСЛІ БУДЬ-ЯКІ УСКЛАДНЕННЯ

В процесі здійснення стратегічної екологічної оцінки було розглянуто наступні альтернативи:

Альтернатива 1 «Нульовий сценарій» – опис, прогнозування та оцінка ситуації у випадку незатвердження Програми.

Заходи з покращення довкілля будуть здійснюватися без чітко визначеного нормативного документу, яким передбачено напрями та завдання з охорони довкілля. Це призведе до збереження тенденцій, що сформувалися у Чернігівській області стосовно стану довкілля та здоров'я населення. Такий подальший розвиток не відповідає пріоритетам державної екологічної політики.

Альтернатива 2 «Прийняття Програми» – опис, прогнозування та оцінка ситуації у випадку затвердження Програми.

Заходи з покращення довкілля будуть здійснюватися відповідно до напрямів та завдань Програми. Це призведе до зміни негативних тенденцій, що сформувалися у Чернігівській області стосовно стану довкілля та здоров'я населення. Такий сценарій відповідає пріоритетам державної екологічної політики.

Опис оцінки ймовірного негативного впливу на довкілля та стан здоров'я населення відповідно до контрольного переліку за альтернативними варіантами наведено у табл 6.

Таблиця 6

Оцінка ймовірного негативного впливу на довкілля та стан здоров'я населення відповідно до контрольного переліку за альтернативними варіантами

Чи може реалізація спричинити	Негативний вплив*	
	Нульовий сценарій	Прийняття Програми
1	2	3
Ґрунти		
Порушення, переміщення, ущільнення ґрунтового шару?	+	–
Будь-яке посилення вітрової або водної ерозії ґрунтів?	+	–
Зміни в топографії або в характеристиках рельєфу?	+	–
Появу таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози через нестабільність літогенної основи або зміни геологічної структури?	+	–
Суттєві зміни в структурі земельного фонду, чинній або планованій практиці використання земель?	+	–
Погіршення якості ґрунтів, у т.ч. на територіях з природоохоронним статусом?	+	–
Атмосферне повітря		
Збільшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел?	+	+/-
Збільшення викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел?	+	+/-
Погіршення якості атмосферного повітря?	+	–
Водні ресурси		
Збільшення обсягів скидів у поверхневі води?	+	–
Будь-які зміни якості поверхневих вод (зокрема таких показників, як температура, розчинений кисень, прозорість, але не обмежуючись ними)?	+	–
Збільшення навантаження на каналізаційні системи та погіршення якості очистки стічних вод?	+	–
Появу загроз для людей і матеріальних об'єктів, пов'язаних з водою (зокрема таких, як паводки або підтоплення)?	+	–
Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону?	+	–
Зміни обсягів підземних вод (шляхом відбору чи скидів або ж шляхом порушення водоносних горизонтів)?	+	–
Забруднення підземних водоносних горизонтів?	+	–
Стан фауни, флори, біорізноманіття		
Негативний вплив на об'єкти природно-заповідного фонду (зменшення площ, початок небезпечної діяльності у безпосередній близькості або на їх території тощо)?	+	–
Зміни у кількості видів рослин або тварин, їхній чисельності або територіальному представництві, у т.ч. на територіях з природоохоронним статусом?	+	–

Чи може реалізація спричинити	Негативний вплив*	
	Нульовий сценарій	Прийняття Програми
1	2	3
Порушення або деградацію середовищ існування диких видів тварин, у т.ч. на територіях з природоохоронним статусом?	+	+/-
Будь-який вплив на кількість і якість наявних рекреаційних можливостей, у т.ч. на територіях з природоохоронним статусом?	+	+/-
Будь-який вплив на наявні об'єкти історико-культурної спадщини?	+	+/-
Інші негативні впливи на естетичні показники об'єктів довкілля (перепони для публічного огляду мальовничих краєвидів, появу естетично неприйнятних місць, руйнування пам'ятників природи тощо), у т.ч. на територіях з природоохоронним статусом?	+	+/-
Кліматичні фактори		
Зміни повітряних потоків, вологості, температури або ж будь-які локальні чи регіональні зміни клімату?	+	-
Інше		
Збільшення кількості накопичених відходів IV класу небезпеки?	+	+/-
Збільшення кількості відходів I-III класу небезпеки?	+	+/-
Спорудження еколого-небезпечних об'єктів поводження з відходами?	+	-
Появу будь-яких реальних або потенційних загроз для здоров'я людей?	+	-
Погіршення екологічного моніторингу?	+	-
Усунення наявних механізмів впливу органів місцевого самоврядування на процеси техногенного навантаження?	+	-
Стимулювання розвитку екологічно небезпечних галузей виробництва?	+	+/-
Підвищення рівня використання будь-якого виду природних ресурсів?	+	+/-
Суттєве вилучення будь-якого невідновного ресурсу?	+/-	-
Збільшення споживання значних обсягів палива або енергії?	+	-
Суттєве порушення якості природного середовища?	+	-
Появу можливостей досягнення короткотермінових цілей, які ускладнюватимуть досягнення довготривалих цілей у майбутньому?	+	-
Такі впливи на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності викличуть значний негативний екологічний ефект, що матиме значний негативний прямий або опосередкований вплив на добробут людей?	+	-

* "+" – може спричинити;

"-" – не може спричинити;

"+/-" – однозначно встановити не можливо.

На основі проведеного аналізу Робоча група встановила, що найсприятливішим варіантом буде затвердження запропонованої Програми.

У ході виконання СЕО Робоча група зіткнулася з рядом проблем, які суттєво ускладнюють більш повне і глибоке здійснення СЕО для Програми, зокрема:

1. Недостатність джерел і аналізу інформації. Інформація щодо виникаючих проблем у сфері охорони довкілля та охорони здоров'я характеризується такими основними структурними компонентами: атмосферне повітря; водні ресурси в усіх їх видах; земельні ресурси та ґрунти; біорізноманіття (рослинний і тваринний світ, лісові ресурси, об'єкти і території ПЗФ); відходи (ТПВ, відходи промислового виробництва, небезпечні, токсичні і медичні відходи, радіоактивні відходи, відходи сільськогосподарського виробництва тощо); промислові і комунальні стоки; охорона здоров'я і медицина загалом. Державна служба статистики України не структурує і не аналізує достатньо глибоко і повно перелічені вище компоненти сфери охорони довкілля та природокористування для Програми на регіональному та місцевому рівнях. Значна частина інформації збирається методом вибіркового обстеження, що знижують її точність.

2. Слабкість і нерозвиненість ефективних форм партнерської взаємодії в трикутнику «влада – екологічна громадськість – науковці та експерти». Причин і чинників зазначеної слабкості і нерозвиненості ефективних форм взаємодії задля більш повного і глибокого здійснення СЕО доволі багато. Подібне ускладнення, в першу чергу, викликане тим, що досвіду і практики подібної взаємодії в рамках імплементації Угоди Україна – ЄС, нового екологічного законодавства (ЗУ «Про стратегічну екологічну оцінку», 2018 р. та ЗУ «Про оцінку впливу на довкілля», 2017 р. тощо) ще дуже мало.

3. Відсутність досвіду і практики організації ефективного і комплексного моніторингу стану довкілля на рівні регіону та системи реагування на його результати.

9. ЗАХОДИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ МОНІТОРИНГУ НАСЛІДКІВ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

СЕО не завершується прийняттям рішення про затвердження Програми. Значущі наслідки для довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я повинні відслідковуватися під час реалізації Програми, зокрема, з метою виявлення непередбачених несприятливих наслідків і вжиття заходів щодо їх усунення.

Результати моніторингу мають бути доступними для органів влади та громадськості. Протокол про СЕО встановлює необхідність здійснення моніторингу значного впливу на довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я від реалізації затвердженої Програми. Результати моніторингу мають бути доведені до відома природоохоронних органів і органів охорони здоров'я, а також громадськості.

Моніторинг може бути використаний для:

– порівняння очікуваних і фактичних наслідків, що дозволяє отримати

інформацію про стан довкілля, умов життєдіяльності населення та стан його здоров'я у ході реалізації Програми;

– отримання інформації, яка може бути використана для поліпшення майбутніх оцінок (моніторинг як інструмент контролю якості СЕО);

– перевірки дотримання екологічних вимог, встановлених відповідними органами влади;

– перевірки того, що Програма виконується відповідно до затвердженого документу, включаючи передбачені заходи із запобігання, скорочення або пом'якшення несприятливих наслідків.

Моніторинг фактичного впливу на довкілля, умови життєдіяльності населення та стан його здоров'я у ході реалізації Програми здійснюється Департаментом екології та природних ресурсів Чернігівської ОДА, який визначає періодичність моніторингу, перелік індикаторів, забезпечує доступ до вихідних даних та результатів моніторингу. Із заздалегідь визначеною та доведеною до відома громадськості періодичністю відповідно до встановлених строків оприлюднює результати проведених моніторингів.

Для проведення моніторингу можуть бути використані як існуючі засоби та методи, так і спеціально удосконалені та удосконалені для цілей СЕО інструменти.

Департамент екології та природних ресурсів Чернігівської ОДА може залучати до моніторингу представників органів місцевого самоврядування, науковців, громадськості і бізнесу.

Моніторинг базується на використанні сукупності показників, що об'єднані у шість груп. Мінімальний перелік показників (індикаторів) наведено у таблиці 7.

Таблиця 7

Екологічні індикатори для моніторингу виконання Програми

№	Індикатор
Стан атмосферного повітря	
1.	Викиди найпоширеніших забруднюючих речовин (оксид вуглецю, пил, діоксиди азоту та сірки) в атмосферне повітря
2.	Якість атмосферного повітря в міських населених пунктах
3.	Індекс забруднення атмосфери
4.	Викиди в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел
5.	Викиди в атмосферне повітря КЕП «Чернігівська «ТЕЦ» та ТОВ «ТехНова»
Стан водних ресурсів	
6.	Обсяги забору та використання свіжої води
7.	Обсяги скидання зворотних вод у водні об'єкти
8.	Обсяги скидання очищених і недостатньо очищених зворотних вод у водні об'єкти
9.	Якість питної водопровідної води
10.	Якість води у річках області
11.	Обсяги скидання забруднених стічних вод КП «Чернігівводоканал»

Стан ґрунтів	
12.	Рівень розораності земель
13.	Внесення мінеральних і органічних добрив на 1 га посівних площ
14.	Внесення пестицидів на 1 га оброблювальної площі
15.	Рівень утилізації заборонених і непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин
Стан фауни, флори, біорізноманіття	
16.	Рівень відновлення лісів
17.	Площа природно-заповідного фонду
18.	Загальна кількість видів тваринного світу на території області
19.	Загальна кількість видів рослинного світу на території області
Здоров'я населення	
20.	Кількість новоутворень у жителів області
21.	Рівень смертності
22.	Рівень захворюваності
23.	Очікувана тривалість життя при народженні
Відходи	
24.	Обсяги утворення, накопичення та утилізації ТПВ
25.	Обсяги утворення, накопичення та утилізації промислових відходів, в т.ч. небезпечних (токсичних) I-III кл. небезпеки
26.	Утворення промислових відходів на одиницю ВРП
27.	Утворення ТПВ відходів на душу населення

Кількість індикаторів може бути розширено шляхом включення до моніторингу додаткових показників відповідно до запитів або умов реалізації Програми.

10. ОПИС ЙМОВІРНИХ ТРАНСКОРДОННИХ НАСЛІДКІВ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ, У ТОМУ ЧИСЛІ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ (ЗА НАЯВНОСТІ)

Оскільки наслідки планованої діяльності, передбаченої Програмою, не поширюватимуться на території за межами України та не матимуть впливу на довкілля суміжних країн, ймовірні транскордонні наслідки для довкілля, у тому числі для здоров'я населення внаслідок реалізації Програми є відсутніми.

11. РЕЗЮМЕ НЕТЕХНІЧНОГО ХАРАКТЕРУ

1. За підсумками СЕО підготовлено «Звіт про стратегічну екологічну оцінку проєкту Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2021-2027 роки», щодо якого організовано інформування та обговорення громадськості регіону.

2. Проєкт Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2021-2027 роки загалом враховує концепцію сталого розвитку Чернігівської області, розроблений у відповідності до конституційного принципу пріоритету інтересів людини у регіональній політиці та зорієнтований на поліпшення стану довкілля та умов життєдіяльності населення і його здоров'я.

3. Основною метою Програми є реалізація державної політики України в галузі охорони довкілля; забезпечення екологічної безпеки, захисту життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища; збереження біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі; забезпечення екологічно збалансованого природокористування; підвищення рівня суспільної екологічної свідомості та досягнення гармонії взаємодії суспільства і природи.

4. Аналіз трендів стану довкілля в області виявив тенденції зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, скорочення забору свіжої води та зменшення скидів зворотних вод, скорочення обсягів утворення відходів, однак зростання обсягів їх накопичення. Відзначається зростання рівня захворюваності та найвищі в Україні показники смертності.

5. Водночас з огляду на посилення екологічних і природоохоронних ризиків і загроз, Програма недостатньо враховує можливості і переваги, які продукуються в результаті покращення екологічної ситуації у формі кумулятивних, мультиплікативних та синергійних ефектів у межах регіональної господарської системи.

6. Напрями і заходи Програми добре узгоджуються зі стратегічними цілями Державної екологічної політики.

7. Реалізація Програми з великою долею ймовірності не повинна призвести до появи нових негативних впливів на довкілля, у тому числі на здоров'я населення.

8. У Звіті СЕО Програми на виконання обґрунтованих рекомендацій запропоновано впровадити інструменти ефективного і багатостороннього моніторингу впливів на довкілля, у т.ч. на здоров'я населення. Запропоновано систему індикаторів проведення моніторингу відповідно до ключових екологічних викликів та потенційних ризиків реалізації Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2021-2027 рр.

З огляду на зазначене, можна стверджувати, що в цілому розроблення Програми було проведено з урахуванням ймовірних впливів на довкілля та стан здоров'я населення та прагненням нівелювати негативні наслідки. Реалізація Програми сприятиме зменшенню антропогенного навантаження на довкілля, поліпшенню здоров'я населення та умов його життєдіяльності.

12. ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018 р., № 2354-VIII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19>
2. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 20.05 2017 р., № 2059-VIII – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>
3. Про затвердження Методичних рекомендацій із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 10.08.2018 № 296. – Режим доступу: https://menr.gov.ua/files/docs/nakazy/2018/nakaz_296.pdf
4. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
5. Розпорядження КМУ №820-р від 08 листопада 2017 р. «Про схвалення «Національної стратегії з управління відходами в Україні до 2030 року». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text>
6. ПКМУ №413 від 7 червня 2017 р. «Стратегія удосконалення механізму управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/18-2018-%D0%BF#Text>
7. Протокол про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції ЄС про оцінку впливу на довкілля в транскордонному контексті, 2003 р. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b99#Text
8. Програма охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2014-2020 роки. – Режим доступу: <http://eco.cg.gov.ua/index.php?id=28158&tp=1&pg=>
9. Екологічні паспорти Чернігівської області за 2012-2019 роки – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eco.cg.gov.ua/index.php?id=15800&tp=1&pg=>
10. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Чернігівській області у 2019 році. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eco.cg.gov.ua>
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
12. Головне управління статистики у Чернігівській області [Офіційний сайт]. – Режим доступу: <http://www.chernigivstat.gov.ua/books/silgosp.php>
13. Постанова КМУ №827 від 14.08.2019 р. «Про деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-2019-%D0%BF#Text>

РОБОЧА ГРУПА З РОЗРОБКИ СЕО**Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2021-2027 роки:**

Керівник:

Ж.В. Дерій

Відповідальний виконавець:

Т.І. Зосименко

Виконавець:

О.В. Мініна

Виконавець:

Н.Т. Шадура-Никипорець